

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANGLISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ČTENÍ JAKO PSYCHOTERAPIE A ÚLOHA IMAGINACE
V DÍLE CATHERINE STORR

READING AS PSYCHOTHERAPY
AND THE ROLE OF IMAGINATION
IN THE WORK OF CATHERINE STORR

Vedoucí práce: PhDr. Kamila Vránková, Ph.D.

Autorka práce: Veronika Fialová

Studijní obor: Anglický a Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Ročník: 3

České Budějovice 2022

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Kamile Vránkové, Ph.D., za poskytnutí potřebných informací a podkladů. Dále bych chtěla poděkovat za její cenné rady, vstřícnost, ochotu a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Poděkování patří i všem respondentům, kteří se podíleli na dotazníkovém výzkumu.

ANOTACE

Cílem bakalářské práce je podrobná analýza díla *Marianne Dreams* autorky Catherine Storr, zaměřená na psychologický význam a terapeutickou úlohu dětské literatury. Teoretická část práce propojuje problematiku fantastické literatury a psychologie s ohledem na úlohu psychoterapie, která souvisí s únikem z reality, s vysvobozením prostřednictvím imaginace, a dále i s tématy jako cestování v čase a sny. Zvláštní pozornost je věnována osobní, literární a pracovní zkušenosti spisovatelky a psycholožky Catherine Storr. Vlastní analýza díla, soustředěná na vztah mezi skutečností a fantazií, se zabývá následujícími okruhy: charakteristika dětských a dospělých postav, vztahy mezi dětmi, úloha konkrétních motivů (jízdni kolo, jednooké kameny, mříž apod.) a témat (nemoc, vysvobození apod.). Závěr analýzy shrnuje ztvárnění traumatické zkušenosti, uzdravení a oživení, i etický význam příběhu.

Součástí práce je vlastní dotazníkový výzkum, týkající se předčítání rodičů dětem, který je inspirován myšlenkami Catherine Storr a souvisí s důležitostí předávání literatury dětem. Tento online dotazník je zpracováván prostřednictvím grafů.

Klíčová slova: pohádka, fantasy, čtení, děti, terapie, biblioterapie, Catherine Storr, nemoc, představivost

ABSTRACT

The aim of the bachelor thesis is a detailed analysis of *Marianne Dreams* by Catherine Storr focusing on the psychological meaning and therapeutic role of children's literature. The theoretical part of the thesis connects the issues of fantasy literature and psychology with respect to the role of psychotherapy, which is related to the escape from the reality, liberation through imagination, as well as the topics such as time travel and dreams travel. Particular attention is paid to the personal, literary and professional experience of the writer and psychologist Catherine Storr. The literary analysis of the novel, which links reality with fantasy, deals with the following issues: the portraits of the child and adult characters, the relationships between children, the role of particular motifs (bicycle, one-eyed stones, grid, etc.) and themes (illness, liberation, etc.). The conclusion sums up the representation of traumatic experience, recovery and renewal, and the moral meaning of the story.

The thesis includes a questionnaire research dealing with the parents reading to their children, inspired by Catherine Storr's ideas and related to the importance of passing literature to children. This online questionnaire is processed through graphs.

Key words: fairy tale, fantasy, reading, children, therapy, bibliotherapy, Catherine Storr, illness, imagination

Úvod	8
1. Definice, historie pohádky a základní pojmy z oblasti fantazie	10
1.1. <i>Rozmanitost definice pohádky</i>	10
1.2. <i>Vznik a počátky pohádkových příběhů</i>	10
1.3. <i>Pojem dobra a zla</i>	11
1.4. <i>Pojmy z oblasti pohádek a jejich původ</i>	11
2. Strach rodičů ze špatného vlivu fantazie	13
3. Terapeutická úloha dětské literatury	15
3.1. <i>Terapie knihou z hlediska lidského rozvoje</i>	15
3.2. <i>Potenciál ke studiu jako přínos dětské četby</i>	16
3.3. <i>Riziko tzv. intelektově-psychomotorické nevyrovnanosti vývoje</i>	16
3.4. <i>Vliv společenských procesů a faktorů v oblasti sociologického výzkumu dětského čtenářství</i>	16
4. Biblioterapie jako nástroj k léčení duševních poruch	18
4.1. <i>Úvod do biblioterapie</i>	18
4.2. <i>Historie biblioterapie</i>	19
4.3. <i>Biblioterapie jako pomoc dětem po prodělání traumatického zážitku</i>	20
5. Dětská literatura jako klíč k nalezení smyslu života	21
6. Osobní, pracovní a literární zkušenosti Catherine Storr	23
7. Únik z reality jako vysvobození prostřednictvím imaginace	25
7.1. <i>Počátky úniku z reality pomocí literatury</i>	25
7.2. <i>Osobní zkušenosti úniku z reality prostřednictvím příběhů a imaginace</i>	26
8. Cestování časem a změna minulosti	29
8.1. <i>Počátky literatury zaměřující se na cestování v čase</i>	29
8.2. <i>Změna minulosti</i>	30
9. Příběh jako pomoc při prožívání traumatického zážitku dítěte	31
9.1. <i>Počátky českých knih zaměřujících se na traumatický zážitek dítěte</i>	31

9.2. Vliv dětské literatury na zvládnání traumatu dítěte	31
9.3. Příklady podporující literatury	33
9.4. Různé způsoby využití dětské literatury v rámci pomoci po prodělání traumatu	34
10. Analýza díla <i>Marianne Dreams</i> (C. Storr)	36
10.1. Dětské postavy	36
10.2. Dospělé postavy	37
10.3. Vztah Marianne a Marka	39
10.4. Hlavní témata knihy	41
10.5. Motivy	44
10.6. Význam příběhu <i>Marianne Dreams</i> (Catherine Storr)	48
11. Dotazníkový výzkum – Předčítání rodičů dětem	49
11.1. Jednotlivé otázky	49
11.2. Výsledky výzkumu	55
Závěr	56
Bibliografie	57
Primární zdroje	57
Sekundární zdroje	57
Internetové zdroje	59

Úvod

Počátky dnes velmi populární fantasy literatury sahají do období středověku a starověku. Pro pohádkové příběhy je typický únik z reálného života (například cestování v čase), s čímž souvisí skutečnost, že fantasy žánr má vliv i na oblast psychologie. Pojem *biblioterapie* označuje oficiální formu léčby duševních poruch, v jejímž průběhu terapeuti využívají příběhy jako pomoc při zpracování traumatického zážitku.

Autorka Catherine Storr byla spisovatelkou a psychologkou, zabývající se propojením literatury a psychologie a poukazující na důležitost dětského čtení. Čtení dětských příběhů podle ní představuje součást duševního vývoje dítěte, osvětluje reálnou zkušenost, pomáhá vyjádřit skryté emoce a nalézt vlastní identitu. Zároveň psala příběhy pro své děti a vždy usilovala o to, aby naplňovaly psychologické předpoklady a nesly terapeutický význam.

Bakalářská práce *Čtení jako psychoterapie a úloha imaginace v díle Catherine Storr* se zaměřuje na propojení literární teorie a fantastické literatury s psychologickou analýzou. Čerpáno je z odborných studií týkajících se literatury i psychologie (Bettelheim, Burns, Snow,...) a věnujících se potenciálu dětské literatury. Hlavním cílem bakalářské práce je analyzovat dílo *Marianne Dreams* od Catherine Storr, zaměřující se na význam terapeutické úlohy imaginace. Tento příběh je založen na propojení skutečnosti s fantazií. Fantazie otevírá prostor pro transformaci neřešitelného problému v řešitelný a negativního zážitku v pozitivní, což je i tématem díla *Marianne Dreams* (nemoc – uzdravení, osamělost – přátelství, strach – odvaha)

Práce je strukturovaná do jedenácti kapitol. Devět prvních kapitol patří k teoretické části, která přibližuje základní pojmy z oblasti fantazie, biblioterapie, a s ní spojené terapeutické úlohy dětské literatury (únik z obtížné reality, vysvobození s pomocí imaginace, snů a cestování v čase). Teoretická část práce popisuje i osobní, literární a pracovní zkušenosti Catherine Storr.

Analýza příběhu *Marianne Dreams* je zaměřena na charakteristiku dětských a dospělých postav, na vztahy mezi dětmi, úlohu konkrétních motivů (jízdni kolo, mříže, jednooké kameny) a témat, přičemž pozornost se soustředí zejména na hlavní téma

nemoci. V závěru se analýza zabývá psychologickým a terapeutickým významem příběhu.

Dotazníkový výzkum se zaměřuje na předčítání rodičů dětem ve věku od tří do deseti let. Cílem výzkumu je zjištění, jak často rodiče v rámci výchovy svých dětí využívají dětskou literaturu. Výsledky online dotazníkového výzkumu jsou zpracovány graficky. Položené otázky zjišťují, jaké typy knih jsou preferovány, zda rodiče vymýšlejí vlastní pohádky a jak pozorně děti naslouchají vyprávěným/čteným příběhům. Zahrnují také konkrétní funkce dětské literatury.

1. Definice, historie pohádky a základní pojmy z oblasti fantazie

1.1. Rozmanitost definice pohádky

Podle V. Proppa (2008, s. 144) pohádky představují osobitý umělecký útvar. Obvykle se za pohádku považují i „*literární texty, které vznikly na základě rozmanité palety starodávných vyprávění, vstřebávajících při své pouti světem rozličné bájně představy lidstva, nadčasové životní pravdy, zejména věčnou touhu po naplnění dobra a víru v kouzelnou moc slova*“ (J. Čeňková, 2006, s. 107).

Kudělka (1983, s. 390) připomíná, že pohádka je žánrem lidové slovesnosti. Obsahuje napínavý děj, ve kterém se objevuje laskavý, nebojácný a obětavý hrdina, který prochází nebezpečím a překonává překážky. Důležitou roli zde mají nadpozemské bytosti a kouzelné předměty.

1.2. Vznik a počátky pohádkových příběhů

Počátky pohádky byly inspirovány pohanskými motivy (například motivy živé vody nebo magické moci slova). Postupem času se tyto motivy prolínaly s křesťanskými. Velký vliv mělo také středověké rytířství, které bylo spojováno s rozmanitým a rušným životem panovnických dvorů. Za výstižný příklad se považuje vítězství cizího hrdiny nad soupeři a jeho svatba s princeznou. (Horák, 1960, s. 30)

Pohádkové motivy se používají na celém světě velmi podobně, zvláště pokud se jedná o stejné kouzelné předměty či nadpřirozené bytosti. (Hauerlandová, 2012, s. 5) Můžeme si proto položit otázku, odkud tyto motivy pocházejí.

Podle Šmahelové (1989, s. 10) je údajně nejstarším pohádkovým textem příběh „*O dvou bratřích*“ ze 13. století před naším letopočtem, který je napsán na útržku egyptského papýru. Dle jejího názoru se tímto raným dílem inspirovalo i množství evropských autorů, kteří z tohoto příběhu čerpali a díky tomu zůstaly jeho motivy zakořeněné v tradici (například kouzelná proměna hrdinky).

Během období středověku se pohádkové motivy nacházely v hrdinské epice a zájem o začleňování těchto motivů do evropské literatury se zvyšoval. Jedním z takových děl byl například cyklus pověstí o králi Artušovi. Čistě evropské pohádkové motivy nebyly jediné, které se v období středověku rozvíjely. Další motivy, které se začaly používat kolem 12. století, byly převzaté z íránsko-perské oblasti (Kudělka, 1983, s. 157).

Tolkien (1992, s. 115) zmiňuje, že původ pohádek sahá daleko do minulosti a lze v nich nalézt množství rozmanitých věcí. „*Lze tu nalézt všeliká zvířata a ptáky, bezbřehá moře a nespočetně hvězd, krásu, jež očarovává, a na každém kroku nebezpečí, radost i smutek ostré, jak meč. Člověk se však může považovat za šťastného, že do té říše zabloudil, avšak samo její bohatství a podivuhodnost poutají jazyk poutníka, jenž by o nich chtěl vyprávět. A dokud nám přebývá, není radno, aby se příliš vyptával, jinak se brány uzavřou a klíče od nich budou ztraceny.*“ (Tolkien, 1992, s. 115)

1.3. Pojem dobra a zla

Podle Tolkiena „*cesta do země pohádek není ani cestou do Nebe...ani cestou do Pekla.*“ (Tolkien, 1992, s. 116). Tolkienův výrok nám připomíná, že pohádkové příběhy rozvíjejí téma dobra a zla. Nicméně David Zonyga (2014) pokládá toto rozlišování za nejasné a nesprávné, protože každý může vnímat „*dobro*“ a „*zlo*“ jinak. Místo toho používá raději pojmy „*láska*“ a „*strach*“, což je podle něj srozumitelnější. Právě tyto dvě zcela protikladné emoce či energie podle něj rozhodují o veškerém lidském chování, žití nebo soužití.

Ze stejného názoru vychází i Stanislav Komárek (2011, s. 115), který uvádí, že pojem *dobra a zla* je pro čtenáře těžko uchopitelný a subjektivní, nicméně i přesto ho rád používáme.

1.4. Pojmy z oblasti pohádek a jejich původ

Jednotlivé pojmy z oblasti pohádek jsou podle Tolkiena využívány především k přiblížení a popisu fantazijního příběhu. Tolkien se konkrétně zabývá výrazem „*fairytale*,“ který spojuje se třemi hlavními významy „*a) vyprávění o fairies, či obecně pověst*

s tímto námětem, včetně jeho odvozených podob, b) neskutečný nebo neuvěřitelný příběh, c) klam.“ (Tolkien, 1992, s. 116).

K dalším příbuzným pojmům z oblasti pohádek řadíme například výraz „*Faerie*“. Podle Tolkiena je *Faerie* „*nebezpečná zem, na neopatrné tam číhají jámy a jeskyně pohlcují troufalce.*“ (Tolkien, 1992, s. 115). Dalším důležitým pojmem je podstatné jméno „*Fairy*“, které má podle Tolkiena (1992, s. 117) význam podobný výrazu *elf*. Slovo „*fairies*“ označuje „*malé nadpřirozené bytosti, o nichž se v obecném povědomí předpokládá, že mají kouzelnou moc a jsou s to v dobrém či zlém ovlivňovat záležitosti lidí.*“ (Tolkien, 1992, s. 116).

K pohádkám a příběhům pro děti náleží i pojem *fantazie*. Podle webu *Online Etymology Dictionary* se počátek vzniku slova datuje do 14. století. Toto podstatné jméno se používá ve více světových jazycích a každý význam se od ostatních nepatrně odlišuje. Ve staré francouzštině nese *fantazie* význam „*illusory appearance*“. V latině tento pojem znamená „*vision, imagination*“ a v řečtině se používá „*power of imagination, appearance, image, perception*“. Ještě před rokem 1400 se pojem *fantazie* používal jako „*whimsical notion, illusion*“. Poté se význam slova od roku 1530 trochu pozměnil na „*fantastic imagination*“ a od roku 1926 byl používán jako „*day-dream based on desires*“. Od roku 1948 se pojem *fantazie* používá, jak ho známe dnes, tedy jako název beletristického žánru (Harper, <https://www.etymonline.com/word/fantasy>).

M. L. von Franz ve své psychologické analýze pohádek zdůrazňuje, že *fantazie* přináší do života především jas a barvu, což může být alternativa pro příliš racionální postoj. „*Fantazie prostě není vrtošivý nesmysl lidského já, ale pochází opravdu z hlubin: konsteluje symbolickou situaci, která udílí životu hlubší význam a ve které se život hlouběji uskutečňuje.*“ (M. L. von Franz, 1998, s. 82).

2. Strach rodičů ze špatného vlivu fantazie

Mezi úskalí fantastické literatury náleží i strach rodičů z jejího špatného vlivu. Bruno Bettelheim (2000, s. 115) poukazuje na množství inteligentních a dobře zajištěných rodičů, kteří chtějí pro své děti to nejlepší, avšak považují fantastické příběhy za nevhodné. Přitom pozitivní reakce na fantazijní literaturu pro děti sahají daleko do minulosti, až k viktoriánským předkům, kdy byly děti vychovávány přísnější formou.

Podle Bettelheima (ale i Tolkiena) někteří lidé namítají, že pohádky nepředstavují „pravdivý“ obraz života, který ve skutečnosti žijeme, a z toho důvodu je považují pro děti za „nezdravé“. Tato domněnka je rozšířena, protože si dospělí neuvědomují odlišnost „pravdy“ dítěte a „pravdy“ dospělého, a nerozumí proto podstatě pohádek, které nemají za úkol popsat dětem „skutečný“ vnější svět. Také jim nedochází, že duševně zdravé dítě dokáže samo poznat, zda se jedná o realitu, či pohádku (Bettelheim, 2000, s. 115).

Někteří rodiče mají podle Bettelheima dokonce obavy, že by při čtení pohádek mohli svým dětem „lhát“, a bojí se dětského vyptávání, jestli je pohádka pravdivá, aniž by si uvědomili, že na začátku příběhů je většinou lehce naznačeno, že se jedná o fantazijní a nikoliv reálný příběh (Bettelheim, 2000, s. 115–116).

Za vhodný příklad můžeme považovat větu z pohádky *Žabí král neboli Železný Jindřich*: „*Za starých časů, když se ještě zaklínalo...*“ (Grimmové, 1988). Slovní spojení „*dávné časy*“ jsou totiž ve fantazijních příbězích spojovány s pojmem „*v zemi fantazie*“. Dále autor uvádí: „*Pravda pohádek je pravdou naší obrazotvornosti, nikoliv normální příčinné souvislosti.*“ (Bettelheim, 2000, s. 116). Tímto výrokem Bettelheim připomíná, že naše fantazie jsou symbolickým vyjádřením reálných zkušeností.

Hlavním důvodem, proč si někteří dospělí myslí, že by fantastická literatura mohla mít negativní dopad na děti, je názor Held (1985, s. 6), která se domnívá, že tyto příběhy mohou občas u dětí vyvolávat zneklidňující pocit, a to i kvůli vlivu fantastických filmů, určených dospělým. To podle ní však neznamená, že tyto příběhy obsahují pouze násilí a zlo. Některá fantastická literatura je přímo zaměřená na rozvoj kritického myšlení dítěte,

které hraje velmi důležitou roli při vývoji osobnosti, o čemž se přesvědčíme v dalších kapitolách.

3. Terapeutická úloha dětské literatury

3.1. Terapie knihou z hlediska lidského rozvoje

Dětská literatura a čtení s porozuměním jsou nedílnou součástí terapie z hlediska lidského rozvoje. Podle psychologů se čtením učíme nejen senzomotorické koordinaci, pozornosti, paměti, inteligenci, ale také představivosti a pocitům naplnění či inspirace. Například čtení knih rozvíjí představivost a kreativitu, na rozdíl od filmu, který nám dokresluje fantazii sám. Z hlediska pocitů naplnění a inspirace si neuvědomujeme, že při čtení knihy jsme schopni sdílet a vnímat radosti či starosti hrdiny poměrně déle, než při sledování filmu. Velkou roli hraje i identifikace s literárními hrdiny. Pokud se naše osobnost či životní situace ztotožní s hrdinou literárního díla, je dost pravděpodobné, že nás jeho příběh v budoucnu inspiruje, a to z důvodu delšího prožívání emocí, dotváření vlastních postav či prostředí. Čtení knih nemá pouze tuto kladnou roli, ale také dokáže rozvíjet psychiku, pobavit nás, vyvolat pocit uvolnění, nebo nás dokonce poučit (Psychoterapie Anděl, 2020).

Podle Vágnerové (2000, s. 184–185) je čtení rozvojovou aktivitou dětí, kvůli které dokážou aktivně získávat informace a následně s nimi pracovat. Tato aktivita zahrnuje funkce těla v práci levé hemisféry, která rozvíjí verbální funkce mozku. Dítě aktivně usiluje především o pochopení příběhu.

Bruno Bettelheim (2000, s. 11) se domnívá, že pohádky mají důležitou roli i při udávání lepšího směru života a vývoji dítěte. Konkrétně při zvládání psychologických problémů osobního růstu, kterého dítě dosáhne, pokud porozumí svému vědomí a nevědomí prostřednictvím spřádání denních snů.

„Tohoto porozumění a s ním schopnosti vědět si rady může dosáhnout nikoliv rozumovým přístupem k povaze a obsahu svého nevědomí, ale tak, že se s ním bude seznamovat prostřednictvím spřádání denních snů – v odpověď na nevědomé tlaky bude o určitých částech vyprávění přemítat, různě je pořádat a snít o nich. Právě v tom spočívá jedinečná hodnota pohádek, neboť nabízejí dětské představivosti nové dimenze, které by dítě jinak nedokázalo takto opravdově samo objevit. Ještě důležitější je, že tvar a stavba

pohádek mu nabízejí obrazy, díky nimž může strukturovat denní sny a s jejich pomocí dát lepší směr svému životu“. (Bettelheim, 2000, s. 11)

3.2. Potenciál ke studiu jako přínos dětské četby

Výzkumy vycházejí i ze skutečnosti, že děti, které jsou od útlého dětství vedeny k četbě, jsou schopny lépe komunikovat a dokážou lépe využít svůj potenciál ke studiu (Psychoterapie Anděl, 2020).

Z analýzy Burnse, Griffina a Snowa (1999, s. 145) vyplývá, že k lepším výsledkům se dopracují právě děti, které se od raného dětství věnují četbě nejen ve škole, ale také ve volném čase. Děti, které se potýkají s nedostatkem čtení, zůstávají často pozadu za svými spolužáky. Tento fakt podle odborníků potvrzuje, že je potřeba věnovat dětskému čtenářství pozornost co nejdříve.

3.3. Riziko tzv. intelektově-psychomotorické nevyrovnanosti vývoje

Na druhé straně se podle Havigerové, Křováčkové a kol. (2011, s. 15) objevuje i riziko tzv. intelektově-psychomotorické nevyrovnanosti vývoje. Tato problematika se často projevuje u nadaných dětí a týká se potíží s grafomotorickými projevy a příliš rychlého nácviku čtení. Z tohoto důvodu může dojít dokonce k negativnímu postoji vůči nácviku psaní. Tento problém se vyskytuje více u nadaných chlapců, než u dívek.

3.4. Vliv společenských procesů a faktorů v oblasti sociologického výzkumu dětského čtenářství

Chaloupka (1982, s. 206) v oblasti sociologického výzkumu dětského čtenářství dále poukazuje na důležitost společenských procesů a faktorů, které výzkumy také velmi ovlivňují. Psychologické výzkumy nám ukazují, že neexistují žádné specifické apriorní čtenářské dovednosti. Jde spíše o rovnováhu všech duševních aktivit dítěte, jeho vnímání, paměti, myšlenek, pocitů, obraznosti a jeho vůle. Pro výzkum sociologické oblasti jsou proto zásadní socializační činitele, které působí na čtenářství. Těmito vlivy jsou zvláště rodina a škola se svými osobitými charakteristikami.

Dětsí psychologové doporučují společné domácí čtení pohádek a dětských knížek, především pro vytvoření příjemné atmosféry a zlepšení pozornosti dítěte. Často jde i o rituál, který pomáhá malým dětem usnout. Velmi zde záleží na zabarvení hlasu rodiče, které může hrát v pozdějším věku dítěte významnou roli, a to při zvýšení zájmu o vlastní čtení (Psychoterapie Anděl, 2020).

4. Biblioterapie jako nástroj k léčení duševních poruch

4.1. Úvod do biblioterapie

Podle dostupných informací se četba využívá i během léčby duševních poruch. Nejenže se zvyšuje mozková aktivita, ale čtenář se také může inspirovat hrdinou z knihy a pomocí toho je schopen získat nový pohled na konkrétní životní situaci a najít správný způsob řešení problémů (Psychoterapie Anděl, 2020).

Web Group Medical Services (2020) dokonce uvádí, že se čtení stalo tzv. biblioterapií a ve skutečnosti existují i tzv. biblioterapeuti, kteří doporučují vhodné knihy pacientům podle toho, čím zrovna procházejí. Tento způsob terapie je účinný, pokud mluvíme o mírných až středně závažných příznacích, jako jsou například výkyvy nálad.

Oficiální definice pojmu biblioterapie byla zveřejněna roku 1966 a to Americkou asociací knihoven. *"The use of books selected on the basis of content in a planned reading program designed to facilitate the recovery of patients suffering from mental illness or emotional disturbance. Ideally, the process occurs in three phases: personal identification of the reader with a particular character in the recommended work, resulting in psychological catharsis, which leads to rational insight concerning the relevance of the solution suggested in the text to the reader's own experience. Assistance of a trained psychotherapist is advised."* (American Library Association, 2012).

Podle této definice by měl proces biblioterapie probíhat ve třech fázích. První z nich se vyznačuje ztotožněním čtenáře s postavou knihy, což má za důsledek vyvolání druhé fáze, kterou je psychická katarze, v rámci třetí fáze pak dochází k pochopení podstaty textu, který by mohl čtenáře při osobních zkušenostech inspirovat.

Těmto pacientům je nejvíce doporučována beletrie. Na základě přečtení jednotlivých úryvků z knih se čtenář vcítí do životů jiných hrdinů a poté je schopen porozumět různým perspektivám a pochopit například těžkou minulost či zažít pocit naděje a spokojenosti, a následně o těchto pocitech diskutovat s biblioterapeutem (Psychology Today, <https://www.psychologytoday.com/us/therapy-types/bibliotherapy>).

4.2. Historie biblioterapie

Historie biblioterapie sahá již do starověkého Řecka, kdy Řekové navštěvovali řecké knihovny, které jim sloužily jako posvátná místa s léčivými schopnostmi. Dále byla biblioterapie využívána jako intervenční technika při rehabilitaci pacientů americkými lékaři Benjaminem Rushem a Minsonem Galtem, a to na počátku devatenáctého století. Velkou roli hrál tento druh terapie i po navrácení vojáků z první a druhé světové války, kteří se s pomocí knih snažili vyrovnat se svými psychickými problémy, způsobenými válkou (Good Therapy, 2016).

Od roku 1941 je biblioterapie uznávána jako oficiální forma léčby duševních poruch. Postupem času se tento způsob terapie rozvíjel dále a v padesátých letech 20. století založila spisovatelka Carolyn Shrodes tzv. teoretický model, který byl založen na předpokladu, že postavy z knih ovlivňují životy čtenářů a ti se často s těmito postavami ztotožňují (Good Therapy, 2016).

Následně se během sedmdesátých let 20. století knihovnice jménem Rhea Rubin zaměřila na rozdělení biblioterapie do dvou kategorií. První kategorie se zabývala knihami, které byly zařazeny do vzdělávacího prostředí (prostředí dnešních škol, školní učebnice), a druhá kategorie se věnovala oblasti duševního zdraví. Roku 1978 dokonce publikovala svou příručku *A Guide to Theory and Practice*, která měla značný přínos pro rozvoj této oblasti (Good Therapy, 2016).

Později roku 1980 vznikla federace na podporu biblioterapie, *The International Federation for Biblio/Poetry Therapy*. Cílem této asociace je především snaha o vytvoření sjednocené federace, která zajistí jednotné vzdělávací požadavky a etiku v oborech biblioterapie a terapie poezií. Navíc diskutuje o různých vzájemných problémech, souvisejících s profesními záležitostmi (IFFBPT, 2014).

„We propose to form a United Federation for the purpose of insuring Ethics, Standards, Uniform Training Requirements, in the field of Biblio and Poetry Therapy, and, in addition, to discuss mutual problems and related professional matters.“ (IFFBPT, 2014)

4.3. Biblioterapie jako pomoc dětem po prodělání traumatického zážitku

Podle Lu Mei-Yu (2001) se biblioterapie používala při léčbě traumatických zážitků dětí a jako příklad je uváděna událost teroristických útoků z 11. září 2001. Cílem tohoto příspěvku bylo předat rodičům a učitelům jednotlivé rady, pomocí kterých by se děti mohly smířit se skutečností a vypořádat se s tragédiemi a stresem. Součástí těchto rad byla i biblioterapie, která se zaměřovala především na dětské knihy s kulturní tematikou. Autor článku chtěl poukázat na potřebu odlišit původ člověka od jeho chování a charakteru a vyvarovat se tak předsudků. Na webu dále můžeme najít seznam vhodných knih, se kterými bylo vhodné v tomto období pracovat. Knihy podporovaly omezení kulturního etnocentrismu, a zároveň i ocenění osobitosti jiných etnických skupin.

Podle Dowd (1992, s. 220) dětská literatura napomáhá porozumění lidem z odlišných kultur: *"from reading, hearing, and using culturally diverse materials, young people learn that beneath surface differences of color, culture or ethnicity, all people experience universal feelings of love, sadness, self-worth, justice and kindness (s. 220)."*

Tento výrok vyjadřuje důležitost autentičnosti a pozitivního obrazu dětské literatury z konkrétního kulturního prostředí, který má za cíl omezit vytváření předsudků vůči jiným kulturám.

5. Dětská literatura jako klíč k nalezení smyslu života

Při hledání smyslu života přichází Bettelheim (2000, s. 7) s myšlenkou, že mnoho rodičů očekává od svých dětí smýšlení podobné jejich vlastnímu postoji. Nicméně podle Bettelheima (2000, s. 7–8) je nejdůležitějším bodem k nalezení smyslu života prožívání svých vlastních životních zkušeností. *„Dnes i v dobách minulých je nejdůležitějším a zároveň nejobtížnějším úkolem při výchově dítěte pomoci mu nalézt životní smysl. K tomu je zapotřebí zažít během růstu nejednu zkušenost. Jak se dítě vyvíjí, musí se krok za krokem učit lépe si rozumět, tím je stále schopnější rozumět i druhým, aby se k nim nakonec dokázalo vztahovat vzájemně uspokojivým a smysluplným způsobem.“* (Bettelheim, 2000, s. 7–8).

Pokud bychom chtěli najít hlubší smysl, měli bychom překročit naše egoistické hranice. *„Aby člověk našel hlubší smysl, musí být schopen překročit úzce vymezené hranice sebestředné existence a věřit, že přispěje životu něčím významným – ne-li hned teď, tedy v budoucnosti. Ke spokojenosti se sebou samým a se svým konáním je takový pocit nezbytný“* (Bettelheim, 2000, s. 7–8). Za nejvhodnější zkušenosti dítěte považuje autor působení rodičů a dalších osob, kterými je ono dítě vychováváno.

Druhou důležitou složkou k nalezení smyslu života je kulturní dědictví a forma, jakou je dítěti předáváno. *„Když jsou děti malé, zprostředkovává tuto informaci nejlépe literatura.“* (Bettelheim, 2000, s. 8) Z autorova názoru také vyplývá, že byl během psaní knihy *Za tajemstvím pohádek* nespokojen se způsobem předávání informací prostřednictvím dětské literatury. *„Z toho důvodu jsem hluboce nespokojen s většinou, která má údajně rozvíjet dětskou mysl a osobnost, jelikož nepodněcuje a nesyťí zdroje, které dítě nejvíce potřebuje, aby se dokázalo vypořádat se závažnými vnitřními problémy. Slabikáře a jednoduché učebnice, ze kterých se ve škole děti učí číst, jsou zaměřeny na výuku nezbytných dovedností, bez ohledu na významové souvislosti.“* (Bettelheim, 2000, s. 8) Autorův názor naznačuje, že tehdejší knihy či učebnice se nedostatečně zaměřovaly na podstatu problémů.

„Tvrzení, že naučit se číst obohatí někdy později člověku život, vnímá dítě jako prázdný slib, jestliže příběhy, jimž naslouchá, nebo které právě čte, jsou prázdné.“

Nejhorší vlastností těchto dětských knih je to, že připravují dítě o literární zážitky, které by mu mohly zprostředkovat hlubší smysl a přístup k tomu, co je pro ně na jeho vývojové úrovni významné“ (Bettelheim, 2000, s. 8). Tímto dalším výrokem autor poukazuje na to, že kniha určená dětem by měla dokázat upoutat pozornost, vzbuzovat zvědavost a vytvořit základní představu o vlastním vývoji a životě dospělého.

Stejný názor vyznává i Kennedy (1984, s. 95–96), pro kterého je také důležitý příběh, ve kterém je zobrazena i reálná životní zkušenost a porozumění okolnostem.

Právě Catherine Storr byla jednou z autorek, které se snažily do svých příběhů zahrnout i prvky reality, se kterými se člověk během života běžně potýká:

„We should show them that evil is something they already know about or half know. It's not something right outside themselves and this immediately puts it, not only into their comprehension, but it also gives them a degree of power.“ (Catherine Storr)

Tento citát podporuje myšlenku, že je důležité dětem ukázat i nepříjemné životní zkušenosti, kterým mohou v budoucnu čelit. Tím se totiž stanou odolnějšími.

6. Osobní, pracovní a literární zkušenosti Catherine Storr

Catherine Storr se narodila před první světovou válkou, roku 1913, v Londýně a byla anglickou autorkou, která psala příběhy pro děti. Čtenářskou popularitu získala především díky svému dílu *Marriane Dreams* a sérii příběhů o zlém, ale spíše hloupém vlkovi *Clever Polly*. Během dětství zažívala autorka množství silných momentů, které nedokázala vytěsnit z hlavy a tyto vzpomínky se staly součástí jejího života. Dle Ann Thwaite (2001) se autorka naučila svěřovat své vlastní pocity panence Ruthy, kterou si ponechala z dětství, a později se touto panenkou inspirovala ve svém prvním díle *Ingeborg and Ruthy*.

Catherine Storr vyrůstala v Kensingtonu s otcem advokátem a dvěma bratry. Jeden z bratrů, Hugo Cole, byl hudebním kritikem pro *Guardian*. Jako dítě studovala v St. Paul's Girls' School a pokračovala studiem anglické literatury na Newnham College v Cambridge.

Zpočátku se chtěla proslavit jako spisovatelka, ale neúspěšně, proto se rozhodla odcestovat do Vídně, kde se začala učit německy. Věřila, že se jí podaří absolvovat jevištní školu, aby se poté mohla věnovat divadlu, které bylo také její vášní. Nikdy se jí to však nepodařilo. Nakonec se rozhodla trávit svůj čas cestováním po celém území nynějšího Pákistánu. Po návratu z cest se začala věnovat studiu lékařství, během něhož potkala i svého prvního manžela Anthonyho Storra, uznávaného psychiatra. Na základě své kvalifikace z roku 1944 se stala lékařkou na oddělení psychologické medicíny v Middlesexu. Ve stejnou dobu vychovávala jejich tři dcery, Sophii, Polly a Emmu, které se v budoucnu staly inspirací pro některá její díla. Během psaní svých děl čerpala především ze svých životních zkušeností, z oblasti lékařství a psychologie.

Své znalosti z psychologického prostředí začala využívat ve svých příbězích pro děti, ve kterých dokázala zachytit dětský pohled na svět. Také ráda nechávala příběhy otevřené, aby čtenáři mohli svou představivost rozvinout sami. Během svého života napsala krátké příběhy *Lucy Runs Away* a *Bugbear*, které byly určeny především malým

začínajícím čtenářům. Roku 1955 byla vydána sbírka příběhů *Clever Polly and the Stupid Wolf*, která se v roce 2001 stala součástí osnov v literatuře pro základní školy.

Roku 1958 vydala C. Storr svou nejznámější knihu *Marianne Dreams*, která sklídila velký úspěch. Zajímavostí je, že roku 1988 vyšla i zfilmovaná verze tohoto příběhu, ke které se vyjádřila i samotná autorka, protože považovala závěr filmu za nepovedený. Roku 1999 dokonce napsala k této knize libreto. Množství vydaných knih přesahuje počet 30 a mnoho z nich bylo přeloženo do dalších světových jazyků. Catherine Storr se řadí mezi nejlepší dětské spisovatelky v období šedesátých a sedmdesátých let 20. století.

Julia Eccleshare (2001) zmiňuje, že první manželství spisovatelky neskončilo příliš šťastně a roku 1965 Catherine vztah se svým prvním manželem ukončila. Již roku 1970 se provdala za ekonoma Lorga Balogha, který zemřel v roce 1985.

Podle Ann Thwaite (2001) připomínala osmdesátiletá Catherine svými názory, postoji a stylem spíše ženu ve středním věku. Spisovatelce byla také položena otázka, proč se rozhodla psát knihy právě pro děti. Jedním z důvodů bylo, že se ve své duši cítila stále mladá. Touha dívat se na svět dětskýma očima jí zůstala napořád. Jako druhý důvod udává, že se chtěla věnovat psaní dětských příběhů i v době, co její dcery vyrostly. Catherine Storr zůstala vášnivou spisovatelkou a přirozenou vypravěčkou i přes původní neúspěchy. Podle slov Eccleshare (2001) byla pro autorku přínosnější práce s jednotlivci, se kterými se dobře znala, oproti práci ve velkých dětských kolektivech. Vždy se k dětem chovala bez povýšení a jednala s nimi rovnocenně, stejně tak jako s dospělými. Díky své přirozenosti dokázala propojit vážná témata s nakažlivým humorem, čímž se pro děti stala velmi oblíbenou spisovatelkou i psycholožkou.

7. Únik z reality jako vysvobození prostřednictvím imaginace

Zatímco poezie nebo lyrická próza působí na čtenáře částečně pomocí metafory, fantazijní literatura odráží realitu a život prostřednictvím iluze. Jak uvádí Saxby (1997, s. 231–232) fantazie dokáže zviditelnit i neviditelné, rozjasnit temnotu či přenést vytoužená a smyšlená přání do racionálního světa. Nemá nastavené žádné hranice a vychází z touhy člověka, který chce proniknout do neznáma za hranice svých možností (Saxby, 1997, s. 231–232).

S pomocí fantastické literatury dokonce předbíháme i pokrok vědy a techniky. Vzniká mnoho příběhů založených na motivech, které ve skutečném světě stále neexistují, protože věda nebo technika je ještě nevyvinula (Saxby, 1997, s. 232).

Příkladem může být například Aladinův létající koberec, magická schopnost Petra Pana létat (Saxby, 1997, s. 232) či kouzelná tužka, která předpovídá sny v díle *Marianne Dreams* od Catherine Storr, kterému se budu věnovat v následujících kapitolách.

Autor Henry Maurice Saxby naznačuje (1997, s. 231), že fantazie pramení z hloubi lidské psychiky a všichni na světě mají společnou touhu uskutečnit své sny a posouvat hranice možného.

7.1. Počátky úniku z reality pomocí literatury

Touha po úniku z reality je sugestivně popsána například W. Shakespearem, například v dramatech *Bouře* či *Sen noci svatojánské*. Základy moderní fantasy můžeme najít například v tradičních příbězích H. Ch. Andersena (*Sněhová královna*) nebo C.S. Lewise (*Narnie*). Ve finské literatuře se autoři inspirovali motivy čarodějnic (Saxby, 1997, s. 232).

V Anglii rostl zájem o fantazijní příběhy během průmyslové revoluce. Důvodem byla touha po úniku z tísnivé reality, motivovaná rozvojem techniky. Fantastická literatura byla velmi oblíbená například také v Austrálii. Zvláštním motivem

v australských příbězích byli lidé, kteří se proměňovali ve zvířata, a i přesto byli schopni komunikovat i s ostatními. (Saxby, 1997, s. 233)

Během druhé světové války představovala literatura vysvobození z hrůzostrašné reality a pomáhala lidem čelit strachu a úzkosti ze ztráty svých blízkých. Od té doby popularita fantazijních příběhů dále rostla. (Saxby, 1997, s. 233–234)

Přibližně od sedmdesátých let až do konce 20. století se mnoho knih věnovalo tématům, jako je například pesimismus a beznadějí dítěte v komplikovaném sociálním životě (Saxby, 1997, s. 232–234), což pravděpodobně poukazuje na důležitost náhledu do reálného světa plného problémů, kterým musí čelit i děti.

Marcia S. Popp (2005, s. 86–87) dále zmiňuje, že hodnotná fantastická literatura obsahuje i zážitky či prvky z reality. Právě díky těmto prvkům se dítě dokáže identifikovat s hrdinou knihy, a tak se i lépe vypořádat se se svou skutečností.

Podle názoru Victorie Flanagan (2014) je jednou z výhod fantastických příběhů umožnění čtenářům experimentovat s různými způsoby vidění světa. Příběh vychází z hypotetické situace a následně vyzývá čtenáře, aby hledali souvislosti mezi fiktivním scénářem příběhu a vlastní realitou.

7.2. Osobní zkušenosti úniku z reality prostřednictvím příběhů a imaginace

Podle názoru Roberta Hurleyho (2009, s. 1173) je čtení příběhů často osvobozující. Prostřednictvím knih děti zapomínají na své zdravotní či jiné problémy, protože přenášejí své primární myšlenky na příběh, do kterého unikají.

Například v knize *The Call of Stories: Teaching and the Moral Imagination* (Robert Coles) je popisován příběh Phila, patnáctiletého chlapce, jenž se snaží vyrovnat s dětskou obrnou prostřednictvím fantastických příběhů, které se stávají součástí jeho terapie. Pokaždé, když cítí bezmoc, sahá po knize a začne číst příběh *Dobrodružství Huckleberryho Finna* (Mark Twain).

Chlapec sdílí své pocity z četby. „*I read and when I was done with the story, I felt different. It's hard to say what I mean [...] I can't explain what happened [...] I forgot about myself—no, I didn't, actually. I joined up with Huck and Jim. We became a trio. They were very nice to me. I explored the Mississippi with them on the boats and on the land. I had some good talks with them. I dreamed about them. I'd wake up, and I'd know I'd just been out west, on the Mississippi. I talked with those guys they straightened me out.*“ (Coles, 1989, p. 36)

Po přečtení úryvku se dozvídáme, že Phil zapomíná během čtení příběhů na své starosti a má pocit, že patří mezi ostatní, se kterými může zažívat dobrodružství jako zdravé dítě.

Dětská obrna je také motiv příběhu *Marianne Dreams* (C.Storr), ve kterém touto nemocí trpí Mark. Nemoc mu přináší trápení a znemožňuje pohyb, nicméně Mark s nemocí bojuje a prochází krizí i ve světě fantazie.

Dokonce i pro dospělé je dětská fantastická literatura určitým vysvobozením. Potvrzují to slova Amandy Craig (2020) o čtení během pandemie covidu-19:

„*Some of my friends swore that this was the moment they would finally read all of Proust, or Dickens, or Finnegans Wake. Others have turned to Boccaccio's The Decameron, and Camus's The Plague. But what most of us seem to crave is comfort: classic detective fiction, in which death is personal and crime punished; romance, in which love conquers all, and in Britain, at least, the children's books we had most enjoyed ourselves when young. I should not have been surprised by this, because some years ago, when I became seriously ill with cancer, children's novels were what I, too, turned to with all the desperation of a wanderer in a parched land. For the first time in my adult life, I couldn't read the kind of literature I was accustomed to enjoying. Everything felt too challenging, frightening, violent or nihilistic to my exhausted brain and spirits—much as it does now. What I did find I could read were the children's books I had kept for my own children, then aged seven and 11. One thing that struck me immediately as I began to re-read the classics of my own childhood was how often they, too, addressed illness and trouble.*“ (Craig, 2020)

Autorka příspěvku popisuje, že i ona vyhledávala při vážném onemocnění příběhy pro děti s odlehčenou tematikou, pomocí kterých zapomínala na své problémy. V následující části svého článku odkazuje právě na příběh *Marriane Dreams* (C. Storr), ve kterém oceňuje tehdejší bojovnost dětí při onemocnění v době bez očkování a antibiotik. Téma nemoci v dětské literatuře je podle Craig (2020) chápáno jako přechodové období mimo normální život, ve kterém utrpení, osamělost, strach a pocit prázdnoty nabízejí příležitost pro duchovní oživení.

8. Cestování časem a změna minulosti

8.1. Počátky literatury zaměřující se na cestování v čase

V reálném světě zatím není možné cestovat v čase, a proto vyhledáváme příběhy, prostřednictvím kterých se můžeme podívat do minulosti, budoucnosti nebo vesmíru. Existují příběhy, ve kterých je možné během cestování časem změnit minulost.

Jeden z prvních příběhů, kde se objevuje téma cestování časem, je staroindický epos *Mahábhárata* (Vjásadéva, 2002). Tento příběh je starý několik tisíc let a vypráví příběh krále Revaita, který se rozhodne vycestovat do jiného světa, aby se mohl setkat se stvořitelem Brahmou. Téma cestování časem se promítne po návratu, kdy je hrdina šokován, že na Zemi uplynulo od jeho odchodu už několik let (Doniger, 2020).

Další starší dílo, zaměřující se na cestování časem, vzniklo v Japonsku během osmého století s názvem *Urashima Taro*. Ve srovnání se staroindickým příběhem má toto dílo tragičtější konec. Po návratu z podmořského paláce rybář zjistí, že se „vrátil“ o tři sta let do budoucnosti, ve které ho nikdo nepoznává. Jeho dům je zničen a rodina již dávno zemřela. (My Learning, <https://www.mylearning.org/stories/japanese-stencil-design>).

Podle Bornera (2012) se během období průmyslové revoluce, na počátku 19. století, psala díla, která se zaměřovala na cestování do minulosti. Prvním z těchto autorů byl Mark Twain, který napsal knihu *Yankee z Connecticutu na dvoře krále Artuše* (Mark Twain, 1889). Hlavní hrdina se objeví v době šestého století a potkává družinu krále Artuše. Nejznámějším dílem s tematikou cestování v čase je román anglického spisovatele Herberta George Wellse *Stroj času* (1895). Hlavním motivem této knihy je stroj, umožňující cesty do vzdálené budoucnosti. Tento příběh se stal motivací pro ostatní autory i vědce (Borner, 2012).

Pro českou literaturu je typické například dílo Svatopluka Čecha, *Nový epochální výlet pana Broučka do XV. století* (1957). Dílo *Časovír* (Vlado Ríša, 2008) dokazuje aktuálnost tématu cestování v čase v nynější době.

8.2. Změna minulosti

Cestování v čase je spojeno s možností změny minulosti, ale ovlivňuje přítomnost i budoucnost (Flood, 2011). Názorným příkladem změny minulosti je příběh *The Mirror Image Ghost* (Catherine Storr). Hlavní hrdinka se dostane do minulosti prostřednictvím zrcadla v matčině ložnici. Lisa se nejdříve ocitne ve starém domě v době druhé světové války a potká malé děvče, se kterým komunikuje. Po návratu do přítomnosti navštíví svou babičku, se kterou si prohlíží staré fotky dědečkovy rodiny a zjistí, že děvče, které za zrcadlem potkala, je totožné s dívkou na fotce. Potkala dědečkovu sestru Elsbet, která se stala obětí holocaustu. Lisa se vrátí do minulosti, aby se pokusila osud dívky zvrátit. Snaží se Elsbet varovat před jistou smrtí, ale dívka jí nevěří. Po návratu do své přítomnosti přijde na to, že dědečkova sestra žije. Elsbet nakonec Lisu poslechla. Lisa tak dokázala změnit minulost, přítomnost i budoucnost.

Julia Eccleshare (2016) zmiňuje, že pokud se příběhy zaměřují na cestování minulostí, přítomností či vesmírem, dávají čtenářům možnost přemýšlet hlouběji o světě, který známe, a o tom, jak bychom některé věci udělali jinak, než jsme původně zamýšleli.

8.2.1. Paradox dědečka

Tento pojem souvisí se změnou minulosti. Podle slov Jaroslava Krupky (2021) jde o to, že „*kdyby cestovatel v čase zabil, třeba omylem, svého dědečka předtím, než ten se potkal s cestovatelovou babičkou, nenarodil by se jeden z jeho rodičů, a tedy ani sám cestovatel*“ (Krupka, 2021).

Kdybychom v minulosti zabili svého předka nebo bychom zabránili našim rodičům v jejich setkání, nemohli bychom jako jedinci ve skutečnosti existovat – a pokud neexistujeme, není možné, abychom se mohli vracet v čase do minulosti a udělat to, co jsme udělali.

9. Příběh jako pomoc při prožívání traumatického zážitku dítěte

9.1. Počátky českých knih zaměřujících se na traumatický zážitek dítěte

Na počátky české dětské literatury, zaměřující se na traumatický zážitek dítěte, měl velký vliv náš historický vývoj. Před událostmi Sametové revoluce neexistovalo mnoho dětských knih, které by se zabývaly úzkostí dítěte, protože byly v období komunismu cenzurované. Vývoj knih s touto tematikou sílil až po pádu komunismu a listopadových událostech roku 1989. Autoři se v dílech začali intenzivněji zabývat dětským prožíváním. (Toman, 2000, s. 3–4).

Podle Tomana (2000, s. 3–4) se začaly projevovat i negativní složky vývoje dětských příběhů. Existovalo tzv. *brakové učivo*, které se zaměřovalo na komerčně triviální texty. Dalším negativním dopadem byla nepřipravenost dětských autorů, protože často nedokázali porovnat svět dítěte s hrdinou z příběhu. Vliv dřívějších literárních stereotypů a přístupů způsobil tápavost tehdejších autorů.

I v zahraniční dětské literatuře se citlivá osobní témata rozvíjela později. Mezi tato témata řadíme například ztrátu blízkého, rozvod rodičů či šikanu. (Lowe, 2009)

9.2. Vliv dětské literatury na zvládání traumatu dítěte

„I divide all readers into two classes; those who read to remember and those who read to forget.“ (William Lyon Phelps)

Podle Roberts a Crawford (2008) poukazuje autor citátu na dva odlišné potenciály literatury. První potenciál se zaměřuje na čerpání ze životních zkušeností, které se v knihách objevují, a druhý povzbuzuje čtenáře k úniku před tlakem každodenního života.

Danielle F. Lowe (2009) zmiňuje, že úžasným způsobem pro snadnější vyjadřování emocí jsou knihy, ve kterých je dětem umožněno spojit jejich pocity s pocity hrdinů. Tyto knihy pomáhají rodičům při výchově dítěte, řešení jeho úzkosti a bolesti.

Jak upozorňuje Schwiebert (2003), při řešení citlivých problémů, jako je například smrt, je velmi důležité nepředstírat, že se nic neděje. Děti velmi dobře vycítí napjatou situaci a ocení, pokud k nim budeme otevření a budeme schopni s nimi diskutovat o jejich emocích a myšlenkách.

Nezanedbatelnou roli při řešení problémů hrají i učitelé. *„I když učitelé nejsou kvalifikováni k provádění psychoterapie se studenty, jsou způsobilí diskutovat o pocitech studentů a zvažují problémy ve třídě, které mohou studenti zažívat“* (Prater, M.A., Johnstun, M.L., Dyches, T.T. & Johnstun, 2006).

Oddělení závažnosti témat během vyučovacích hodin je podstatné. Knihy zaměřující se na šikanu nebo testování úzkosti lze využít při hromadném vyučování. Pokud se daná problematika týká konkrétního dítěte, je vhodnější přistoupit k individuálnímu přístupu (Lowe, 2009).

Dobře napsané knihy pomáhají čtenářům snížit tlak každodenního života a tento tlak mizí mezi řádky příběhu. Existenční témata této literatury povzbuzují dětskou naději, nabízejí podporu a ukazují životní zkušenosti, které napomůžou při překonávání vlastních překážek (Roberts a Crawford, 2008). Mladší děti se mohou potýkat s traumatickými zážitky, a proto existují i obrázkové knihy, které se staly součástí emocionální zkušenosti dítěte (Butler, 2003).

9.3. Příklady podporující literatury

Výběr podporující literatury pro děti je velmi rozmanitý a každá kniha se zaměřuje na jinou oblast. Díla *My Family's Changing* a *Stop Picking on Me* (Pat Thomas) se zaměřují na problematiku rozvodu a šikany. Tyto knihy se považují spíše za příručku, než za literární díla. (Roberts, Crawford, 2008)

Literární díla s příběhem jsou pro děti zajímavější, než edukativní učebnice (Sipe, 2007), a proto se odborníci chtějí více zaměřit na autentickou literaturu (Roberts, Crawford, 2008).

Catherine Storr a její příběh *The Mirror Image Ghost*, zabývající se rozpadem rodiny, se opírá o zkušenost dívky žijící se svojí matkou, nevlastním otcem a jeho dětmi. Téma šikany a manipulace se objevuje například v díle *The Underground Conspiracy* (Catherine Storr).

Některé knihy se zabývají přímo stresovými situacemi, zatímco další popisují zvládání a kreativní řešení problémů, které jsou součástí příběhu. Knihy zaměřující se na reálné problémy jsou určeny různým věkovým kategoriím, protože dokážou vyvolat skutečné pocity a oslovit různé typy čtenářů. Například klasická obrázková kniha *Where the Wild Things Are* (Sendak) poukazuje na obtížnou, ale možnou cestu k získání schopnosti sebeovládání. Hlavní, frustrovaný dětský hrdina vstoupí do imaginárního království, kde má vše pod kontrolou. (Roberts, Crawford, 2008)

Podobné knihy mají za úkol dětské čtenáře upoutat nejen svými příběhy, ale i ilustracemi, které si děti mohou při čtení prohlížet, a snadněji se tak vcítit do děje (Roberts, Crawford, 2008).

9.4. Různé způsoby využití dětské literatury v rámci pomoci po prodělání traumatu

Informovat

Zobrazení tématu smrti je pro děti nejméně emotivní na zvířecích příkladech. Kniha *The Dead Bird* je dílo od Margaret Wise Brown, která jako první popisuje tuto problematiku. Tento příběh se snaží dítěti vysvětlit realitu smrti za účelem snazšího vyrovnání se se ztrátou blízkého člověka nebo mazlíčka. Takto zaměřená díla poskytují možnost lepšího pochopení smrti. Další kniha „*We'll Paint the Octopus Red*“ (Stephanie Stuve Bodeen) se zabývá situací, kdy se musí rodina vyrovnat s narozením potomka postiženého Downovým syndromem. Nakonec kniha zanechává ve čtenáři pozitivní dojem, protože původní negativní problémy přehodnotí a považuje je za pozitivní. (Roberts, Crawford, 2008)

Uklidnit

S pozitivním přístupem k těžkým tématům přichází i kniha *The Tenth Good Thing About Barney* od Judith Viorst, která vzpomíná na dobré věci o zesnulé kočce a má za úkol malého čtenáře uklidnit a utěšit. Dalším problematickým tématem pro děti může být i stěhování z oblíbeného místa do neznáma, či smutek z posledních letních dnů před návratem do školy. Téma rozvodu se také bolestně dotýká psychiky dětí. V dětských knihách se autoři snaží zachytit nepodmíněnou lásku obou rodičů a poukázat na to, že i když spolu rodiče nežijí, svým dětem se budou i nadále plnohodnotně věnovat (Roberts, Crawford, 2008).

Modelovat copingové strategie

Dalším způsobem využití dětské literatury pro překonání traumatu je modelování copingových strategií. Vyrovnání se se ztrátou nebo odloučením je pro děti stejně důležité, jako utěšování a informování. (Roberts, Crawford, 2008)

Copingové strategie

Podle webu *My Cleveland Clinic* (2020) řadíme mezi nejznámější copingové strategie následující:

- snížení svých očekávání
- schopnost požádat o pomoc
- převzít zodpovědnost za situaci
- zapojit se do řešení problému
- udržovat podpůrné vztahy na emocionální úrovni
- udržovat emocionální vyrovnanost nebo alternativně vyjadřovat úzkostné emoce
- dokázat zpochybnit dřívější přesvědčení
- změnit zdroj stresu
- odstoupit od zdroje stresu
- podívat se na problém z náboženské perspektivy (My Cleveland Clinic, 2020).

10. Analýza díla *Marianne Dreams* (C. Storr)

10.1. Dětské postavy

10.1.1. Marianne

Hlavní dětskou postavou této knihy je dívka Marianne. Na počátku knihy oslaví své desáté narozeniny a těší se na svou první lekci jízdy na koni. Autorka knihy poukazuje na myšlenky Marianne, která si první lekci představovala mnoha způsoby, ale sama si uvědomuje, že učený z nebe nespádl. „*Marianne knew that this was half nonsense and that people didn't become experienced horsewoman in an hour.*“ (Catherine Storr, 2000, s. 2).

Marianne je po jízdě velmi vyčerpaná. Její kroky směřují do postele, ale zároveň by si chtěla užít svůj narozeninový den s dobrým jídlem, dárky a kamarády. Její nemoc z vyčerpání nemá dobrý průběh a dívka musí zůstat celé týdny v posteli. Pocity beznaděje se mění ve frustraci. „*But six weeks is a terrible long time,*“ said Marianne, „*I can't stay in bed for six weeks and not do anything.*“ (Catherine Storr, 2000, s. 10)

Po týdnech nemoci objeví kouzelnou tužku, pomocí které uniká z reality do snění. Sice si to zpočátku neuvědomuje, ale ve snech vidí vše, co nakreslila. V protikladu k realitě je Marianne ve snech naprosto zdravá dívka, neprožívá v nich však radostné chvíle. Její sny mají naopak často děsivou atmosféru a jsou pravděpodobně metaforickým odrazem jejích pocitů z vlastní nemoci. Upoutání na lůžko představuje vězení, které vyvolává frustraci a noční můry. Její závěrečný útěk z nakresleného domu, který se v jejích snech zhmotnil do zlověstného uzavřeného prostoru, odráží její touhu vrátit se do normálního a bezstarostného dětství.

Faktem je, že zdravá Marianne se dokáže ve fiktivním světě částečně uzdravit a ovlivnit tak nemocnou Marianne v reálném světě, neboť fantazie uzdravuje.

People complained of the drought and the heat, and Marianne's mother was surprised to see how little it affected her convalescent daughter: she had no idea that at

night Marianne walked on the cliffs and drew in lungfuls of fresh salt wind from the restless dancing sea (Catherine Storr, 2000, s. 166).

10.1.2. Mark

Dalším důležitým protagonistou příběhu je Mark, který je v podobném věku, jako Marianne. Mark trpí dětskou obrnou, která mu znemožňuje jakýkoli pohyb. Ačkoli chlapec žije svůj skutečný život v reálném světě, objevuje se ve snech Marianne. Na rozdíl od Marianne je Mark nemocný i ve snech, což odráží jeho skutečnost: v příběhu je opakovaně zmiňováno, že trpí depresí a ztratil motivaci k návratu do běžného života. Touží však po přátelství a tato touha ho spojí s Marianne a přenesení do jejích snů, ve kterých se pak vzájemně podporují na cestě k uzdravení.

10.2. Dospělé postavy

Dospělé postavy se nezapojují do fiktivního světa, avšak ovlivňují chování a pocity dětských hrdinů.

10.2.1. Lékař

Postava lékaře představuje pro Marianne zdroj nočních můr a frustrací. Lékař je člověk, který přináší špatné zprávy a nutí Marianne celé týdny zůstat v posteli, protože je nemocná. *„Now young lady,“ he said, „I don't know if this is going to be good news or bad news, but I'm afraid you won't be going back to school this term. You've got to stay in bed for at least another six weeks, possibly more. I'll come and see you fairly often and I'll tell you when you can get up, but until then, it's bed all the time.“* (Catherine Storr, 2000, s. 10).

Marianne vždy čeká na doktora s nadějí, že se její zdravotní stav zlepší. Poté nachází rozptýlení v kreslení kouzelnou tužkou. Fantazie hrdinky plní úlohu, která je rovnocenná úloze lékaře. Fantazie představuje lékaře vnitřního.

10.2.2. Matka Marianne

Postava matky Marianne představuje podporu milujícího člověka, který se snaží zmírnit utrpení. Snaží se ji utěšovat a být jí oporou. Tato postava může zároveň připomínat autorku Catherine Storr, protože stejně jako matka Marianne hledá terapii v dětských příbězích.

„Poor love,“ her mother said, sitting down on the side of the bed. „I’m afraid you’re very dissapointed. But never mind, we’ll think of all sorts of things to do, and the time will go very quickly, you’ll see. I’m going to take out a subscription to the library especially for you, so you can have as many books as you want.“ (Catherine Storr, 2000, s. 10)

Marianne se matce o úniku z reality nikdy nezmínila a toto tajemství, které prožívala s Markem, si nechávala pouze pro sebe.

10.2.3. Slečna Chesterfield

Slečna Chesterfield je důležitou postavou, i přes to, že se v příběhu příliš neobjevuje. Je to vychovatelka, která chodí domů doučovat nejen Marianne, ale i Marka a ostatní děti, které kvůli různým důvodům nemohou chodit do školy. *„Miss Chesterfield kept quite strictly to the rule of lessons first and questions afterwards, but in spite of this Marianne found out quite a lot about Robert an Mark and the six little girls, who had all been given names beginning with the letter F.“* (Catherine Storr, 2000, s. 26).

Slečna Chesterfield má mnoho zkušeností s doučováním dětí a dovede se do nich vcítit. Umí být přísná a dává si záležet, aby doučování bylo pro děti přínosné, ale dokáže se vcítit i do role kamarádky a ráda předává příběhy ostatních dětí dál. Předávání životních příběhů hraje v příběhu velmi důležitou roli, pomocí které Marianne poznává příběh Marka. Slečna Chesterfield, aniž by si to uvědomovala, je jedním z tzv. spouštěčů nestabilních emocí Marianne, které ovlivňují chování a vztah mezi Marianne a Markem.

10.3. Vztah Marianne a Marka

10.3.1. Počátky vztahu

Zpočátku zná Marianne Marka pouze z vyprávění, a to právě od slečny, která chodí každého zvláště doučovat. Marianne není Mark sympatický, protože ho domácí paní učitelka často chválí a zřejmě ho má velmi ráda, Marianne na něj tedy žárlí. Na druhou stranu vychovatelčino vyprávění v dívce vzbuzuje zvědavost: ráda by se s Markem setkala osobně a zkusila tak navázat kontakt s opačným pohlavím. Tyto pocity způsobí, že se nakonec oba setkávají v jejím snu. Mark se ve snech Marianne objevuje opakovaně, ale jeho chování v těchto snech nemusí být identické s chováním ve skutečnosti.

Jejich přátelský vztah je proměnlivý, ale komplikovaný příběh, který společně vytvářejí, nakonec končí šťastně. Jejich přátelství navíc přetrvá i ve skutečném životě.

10.3.2. Hněv

Marianne nejdříve potká Marka ve snovém prázdném domě, který nakreslila, a chce mu pomoci chodit. Poté začíná bojovat s vnitřním pocitem méněcennosti a závisti vůči Markovi v reálném světě. Nedokáže ovládnout své emoce, a proto se snaží Marka z kresby vyškrtat. „*I hate him more than anyone else in the world and I wish he was dead.*“ *She scribbled viciously over the face in her picture, and felt as if it really was Mark she was destroying.*“ (Catherine Storr, 2000, s. 45).

Zvyšuje plot u prázdného domu, aby byl uvězněn a nemohl utéct. Kamenům za plotem kreslí oči, aby Marka v domě hlídaly. *Marianne drew in more stones, a ring of them round outside the fence. To each she gave a single eye.* „*If he tried to get out of the house now, they would see,*“ *Marianne thought.* „*They watch him all the time, everything he does. They will never let him out.*“ (Catherine Storr, 2000, s. 46).

Tato událost má těžké následky. Fyzický stav Marka se zhoršuje, a to ve skutečném i fiktivním světě. Marianne, která se již téměř uzdravovala, také trpí a vysněný dům je pod kontrolou zlých jednookých kamenů.

10.3.3. Uvědomění a snaha o nápravu vlastní chyby

Marianne začne svého chování litovat, chce Marka uzdravit a svou chybu napravit, což se jí podaří.

„I suppose I'll have to draw him getting well. Even if he doesn't believe it's anything to do with me when he is quite better. But I wish I could prove it somehow. Only I'll have to get him well first – I can't just let him get worse and die, even if he is beastly when he's well again.“ (Catherine Storr, 2000, s. 66).

10.3.4. Nedůvěra

Přátelský vztah obou dětí provází nedůvěra. Mark stále Marianne nevěří, že se nachází v jejím snu a vše, co vidí nebo se děje, je výsledkem kresby kouzelnou tužkou. Marianne proto kreslí čím dál víc, aby dokázala, že má pravdu a udělala Markovi radost.

„What do you mean you drew it?“ Mark said at last. „I drew it, just like I told you before. I draw the things and then they appear here – only don't be angry. Mark, I didn't mean I'd invented you or anything, only that I can draw things and they appear here, so I did it this time to show you it was true, because you didn't believe me.“ „You mean you drew all these things? The bed and the books and the food and everything?“ (Catherine Storr, s. 90)

Markovi vše přijde neskutečné a stále jí nedůvěřuje, nepřestává se k ní však chovat mile, a ani jí nechce ublížit.

10.3.5. Přátelství

Postupem času se vztah Marianne a Marka upevňuje. Mark začne Marianne věřit, navzájem podporují toho druhého a společně chtějí utéci noční můře v podobě děsivého snu a nemoci v reálném životě. Marianne pomáhá Markovi s chozením, když propadá frustraci více, než ona: Mark není schopen pohybu, který symbolicky představuje život.

Slowly, supporting each other, they walked towards the tower. When they reached it they turned the handle on the heavy door. The door swung open silently on its hinges and they stepped inside (Catherine Storr, 2000, s. 162).

10.4. Hlavní témata knihy

10.4.1. Nemoc, bezmoc, frustrace a touha po uzdravení

Hlavním tématem knihy je nemoc, která zahajuje vlastní příběh. Nemoc je v příběhu fyzická, ale postupem času je více propojena i s psychickými obavami Marianne. Obavy se týkají především dospívání, odchodu z domova nebo počátků intimních vztahů, s čímž souvisí utváření přátelství mezi Marianne a Markem.

Nemoc znamená neschopnost pohybu a ztrátu radosti ze života, lze tedy říci, že jde i o ztrátu života, který je vyjádřen právě pohybem. Význam nemoci není spojený jen s fyzickou, ale i psychickou zkušeností hrdinů. Bezmoc z pomalého uzdravování vede k frustraci. Marianne touží po rychlém uzdravení a návratu do bezproblémového dětství, Mark v možnost návratu přestává věřit. Prostřednictvím tématu nemoci autorka dokonale popisuje extrémní krize v životě dítěte, ve kterých jde o přímé ohrožení dítěte a jeho života. Ztráta zdraví je pro dítě naprosto zásadní věc: i kdyby nebyl život dítěte přímo ohrožen, nemoc zasáhne jeho osobní vývoj během dospívání. S pomocí touhy po uzdravení, která představuje pozitivní energii, co překoná všechny negativní aspekty, jsou dětské hrdinové nakonec zachráněni.

She had never imaged anything like this. The three weeks she had already spent in bed had seemed endless and the idea of another six weeks, perhaps more, was terrible. „But I must go back to school,“ she protested. „I’m acting in the school play at the end of term!“ I’m sorry,“ said Dr Burton. „But you can’t get up even for that.“ „But six weeks is a terrible long time,“ said Marianne, „I can’t stay in bed for six weeks and not do anything.“ „I’m afraid you’ve got to,“ Dr Burton said gravely. „If you don’t, you might make yourself ill in a way that would last the rest of your life, and we don’t want to happen.“ „I don’t care,“ Marianne said, nearly crying, „I’d rather be ill for the rest of my life than have to stay in bed any more now.“ She knew it was silly, and that she didn’t really mean it, but she was too upset to mind. (Catherine Storr, 2000, s. 9–10)

10.4.2. Cestování pomocí snů, zpracování emocí

S pomocí kouzelné tužky hledá Marianne způsob, jak se odreagovat od nemoci, ale neví, že i ve snech na ni čeká mnoho nepříjemných situací, které se odrážejí od jejích reálných problémů. Během cestování s pomocí snů Marianne prožívá napětí mezi negativní a pozitivní stránkou fantazie. C. Storr zde poukazuje na reálnou stránku života. Je dobré čelit svým problémům a neutíkat od nich, protože problémy nezmizí, dokud je nevyřešíme. Během cestování prostřednictvím snů se dětské postavy ocitnou v ohrožení života, ale také se naučí lépe zpracovávat své emoce, rozvíjet svou empatii a být oporou jeden druhému.

Marianne saw that Mark was sitting near her, wrapped in the blanket he had taken off his bed. She was relieved to notice that his face had begun to look it had worn before. „You were awfully tired,“ she said. „I think you must have fainted. You fell off the bicycle, so I pulled you in here.“ (Catherine Storr, 2000, s. 157).

10.4.3. Nebezpečí

Ve fiktivním světě zažívají Marianne a Mark mnoho nebezpečí, která jsou často způsobená nezvládnutými emocemi Marianne: vše, co Marianne nakreslí do své knihy v afektu, nelze vygumovat. V důsledku těchto prožitků a jejich následků se postupně naučí lépe se ovládat, být sebevědomější a samostatnější.

10.4.4. Vysvobození

Dětem se společně podaří opustit dům, porazit jednooké kameny, najít cestu k věži a vysvobodit se z noční můry. Pomocné předměty (připomínající kouzelné předměty z pohádek, ale mající základ v realitě) jsou jízdní kolo a helikoptéra.

Marianne i Mark se v reálném světě uzdravují. Při vstupu do věže cítí úlevu a plánují společný únik z fiktivního světa, ale věž nepředstavuje jejich domov.

Suddenly the tower became to her too only a resting place, a place to stop at and go on from, not the final refuge it had seemed before (Catherine Storr, 2000, s. 167) a

chtějí se raději přesunout přes útesy k moři. „*All along as far as you can see it's just these enormous great cliffs without any way down. And we've walked quite a distance both ways and never seen a sign of a possible way to the beach.*“ *Well, you suggest something then,*“ Marianne said crossly. „*A helicopter,*“ Mark said promptly (Catherine Storr, 2000, s. 167).

Marianne se podaří vzít si kouzelnou tužku s sebou do fiktivního světa a protože neumí nakreslit helikoptéru, svěřuje tužku Markovi. Sama usíná a probouzí se v reálném světě, ale nedaří se jí vrátit zpět k Markovi. Během doby, kdy Marianne není přítomna ve fiktivním světě, Markovi se podaří nakreslenou helikoptéru přenést do reálné podoby. Když se Marianne vrací k věži, Mark je pryč a nechává za sebou vzkaz:

„*The helicopter has been hovering around all day. I don't want to go till you come, but as they seem to be waiting for me, I think perhaps I'd better. Don't worry – I will make them come back and fetch you as soon as I can. Won't it be terrific to get to the sea at last? Thanks awfully for the pencil, it seems to have done the trick.*“ (Catherine Storr, 2000, s. 178).

Marianne pocítuje úlevu, když zjišťuje, že na ni Mark myslel a vrátí se pro ni. *Marianne put down the picture, and relief flooded her. He had not deserted her, he had waited for her, he had no wanted to go with her, he would come back and fetch her* (Catherine Storr, 2000, s. 179).

Marianne se podaří ovládat své emoce a oceňuje Markovu snahu, která je pro ni motivací zlepšit svůj život.

Catherine Storr nechává příběh otevřený, ale vnáší do něj naději v budoucnost. *Everything seemed to be resting; content; waiting. Mark would come: he would take her to the sea. Marianne lay down on the short, sweet-smelling turf. She would wait, too* (Catherine Storr, 2000, s. 179).

10.5. Motivy

10.5.1. Kouzelná tužka a kniha na kreslení

Kouzelná tužka a kniha poskytují Marianne schopnost přenášet nakreslené obrázky z papíru do vlastních snů. Bez kouzelné tužky a knihy by Marianne nemohla uniknout do říše snů. Marianne musí důkladně přemýšlet nad tím, co chce nakreslit, protože vše, co nakreslí, se objeví ve snu a nic nejde vymazat.

10.5.2. Dům, komín a kouř

Motiv domu představuje první kresbu, kterou Marianne nakreslila do své knihy s pomocí kouzelné tužky. *She drew, as she nearly always did, a house. A house with four windows and a front door. The walls were not quite straight, because she wasn't ruling the lines, and the chimney was a little large. Over the chimney she drew a faint scribble of smoke* (Catherine Storr, 2000, s. 8).

V prvním snu se Marianne objevuje před domem, který nakreslila. *It was a wavering stream of smoke, rising in the windless air from the chimney of a house. It was a curious looking house, with leaning walls, its windows and door blank and shut* (Catherine Storr, 2000, s. 12). Dům zpočátku představuje útočiště, ve kterém hlavní dětské postavy tráví mnoho času. Později se však z výše popsaných důvodů mění ve vězení.

Motiv komínu, ze kterého vychází kouř, připomíná Marianne teplo domova či obydlí, a tak je překvapená, že se z domu nejdříve nikdo neozývá. *Nothing moved except the thread of smoke rising from the chimney. In all vast expanse nothing else moved* (Catherine Storr, 2000, s. 13).

Tento motiv symbolicky vyjadřuje její touhu po útulném a láskyplném domově.

10.5.3. Schody

Schody umožňují Marianne a Markovi setkat se osobně. „*Why can't you let me in?*“ asked Marianne. „*I can't come down.*“ „*Why not?*“ „*Well, there aren't any stairs, to begin with.*“ „*No stairs! In the whole house? Then how did you get up there?*“ The boy looked doubtful. „*I don't know,*“ he said. „*I was just there. And now I can't get down until there are stairs.*“ (Catherine Storr, 2000, s. 20)

Marianne se rozhodne schody dokreslit a vrací se zpět do domu. *She looked at the face she had drawn at the window and remembered how she had dreamed about a boy in this house and how he had there were no stairs, so he couldn't come down to open the door. On the opposite page in her drawing-book she drew a flight of stairs* (Catherine Storr, 2000, s. 20).

S pomocí nakreslených schodů se ocitá s Markem v pokoji. Schody tedy představují prvek spojení dvou protagonistů v říši snů.

10.5.4. Květina růží, mříže

Velká květina růží od Marka pro slečnu Chesterfield vyvolá první negativní pocity Marianne k Markovi. Slečna Chesterfield slaví narozeniny a přichází k Marianne pozdě, protože si Mark pro slečnu připravil překvapení v podobě šesti velkých růží v její oblíbené barvě. Slečna Chesterfield se chce Marianne pochlubit. „*There,*“ said Miss Chesterfield, „*aren't they lovely? My favourite flowers, and such beauties! Look, I'll give you some, Marianne. Would you like one of each other?*“ She started gathering them together as she spoke. There was a silence. „*You'd like them, wouldn't you? Miss Chesterfield repeated, surprised at getting no answer.* „*I'm sure Mark wouldn't mind and I can easily spare you some out of such a big bunch.* „*No,*“ said Marianne (Catherine Storr, 2000, s. 44).

Marianne cítí velký hněv vůči Markovi, protože měla také připravenou květinu, ale tak velkou si nemohla dovolit. *Marianne found it easiest to shake her head and bury her face in the pillow* (Catherine Storr, 2000, s. 44).

Obraz mříže vzniká v souvislosti s prvky násilí a nezvládnutých emocí v příběhu. Marianne najde svoji knihu na kreslení, kouzelnou tužku a začne Marka v okně domu zaškrťávat; dokonce si přeje, aby zemřel.

Then her eyes fell on her drawing book. She snatched it up. It opened at her page of the drawing of the house, with the boy, who had been Mark in her dream, looking out. Marianne picked up the pencil, which had been lying beside the book and scored thick lines across and across and up and down over the window. „I hate Mark,“ she was saying to herself, under her breath. „I hate him, I hate him, I hate him. He’s the beast, and he’s spoiled my present. I hate him than anyone else in the world and I wish he was dead.“ (Catherine Storr, 2000, s. 45).

Výsledkem zaškrťávání je právě mříž v okně, za kterou Mark zůstává, a dům začíná připomínat vězení. Motiv mříže brání uzdravení a problém se zvětšuje v momentě, když si Marianne uvědomí, že vše, co nakreslí, nemůže vymazat.

10.5.5. Jednooké kameny neboli „Oni“

Jednooké kameny vyjadřují hněv Marianne. Tyto kameny jsou obrazem zlých strážců, kteří hlídají jakýkoli pohyb dětí. V příběhu představují nemožnost pohybu a smrt, neboť to je jejich pravou vlastností – neživost. Jednooké kameny vyvolávají v dětech strach a paralyzovanost, protože neví, zda se jim podaří utéct do bezpečí.

„I can’t never tell whether THEY really see me, or just pretend to,“ Mark said. In a low voice. „It’s horrible!“ Marianne said. She shivered suddenly. „Mark, I’m frightened! Do they do that all the time? Don’t they ever shut their eyes? Go to sleep?“ „I don’t know what happens at night.“ Mark said. „I can’t see them in the dark. But I have a horrible sort of feeling that they can see me.“ (Catherine Storr, s. 96)

Dětsí hrdinové nazývají jednooké kameny „THEY“, protože se jich bojí tolik, že nejsou schopni vybrat konkrétní jméno.

10.5.6. Postel, jídlo, hrací karty, šachy

Marianne chce své chování napravit a začne se k Markovi chovat ohleduplně a empaticky. Chce mu udělat radost, a tak Markovi kreslí, co si přeje. Všechny tyto motivy odrážejí snahu Marianne o zlepšení vztahu a obnovení přátelství.

10.5.7. Věž

Motiv věže znázorňuje úlevu a úkryt před nebezpečím. Děti se ve věži cítí bezpečně, ale, jak již bylo zmíněno, tento prostor nepředstavuje jejich domov. „*Have you thought at all how we're going to get out of here?*“ *No. Why should we get out? We're all right here, aren't we?*“ „*No!*“ *Mark said. „I'm not. I don't want to stop us here for ever.“* (Catherine Storr, 2000, s. 166).

Marianne navíc zaplnila knihu svými obrázky a ve věži není příliš mnoho prostoru. *It's not dangerous like the house was, I know that, but there isn't enough room.*“ (Catherine Storr, 2000, s. 166). Stísněnost prostoru a nepořádek může mít vliv na psychiku člověka. Možná i z tohoto důvodu se Mark ve věži necítí dobře a chce z ní uniknout.

10.5.8. Jízdní kolo

Nakreslené jízdní kolo, které se promění v opravdové, představuje v příběhu hlavně záchranu života. Dětské hrdinové s jeho pomocí unikají do bezpečí. V tradičních pohádkách je záchrana často spojená s motivem koně, který má podobnou funkci.

„*We've got to go.*“ „*Next time the light comes?*“ „*No, now. If we stay here they'll kill us. Get on your bike and just go. I'll catch you up in the light.*“ (Catherine Storr, s. 154)

Kolo zároveň umožňuje nemocnému Markovi jednodušší pohyb a podle lékaře funguje jako důležitý rehabilitační prvek.

„*They often use bicycles, stationary of course, in hospitals for getting power back into wasted muscles. Tell your friend to hop on her bicycle and pedal for dear life. If her doctor agrees, of course.*“ (Catherine Stor, 2000, s. 121)

Lékař zmiňuje slovní spojení „*pedal for dear life*“, které v příběhu znamená doslova „šlapej o život“.

Učení jízdě na kole navíc upevňuje vztah mezi Marianne a Markem.

„*Look, I'll move this one down with my hand, and you push that left one with your foot.*“ *This manoeuvre worked well, and Mark with growing confidence pushed hard enough to make the pedals revolve so fast that Marianne had no work to do* (Catherine Storr, 2000, s. 127).

10.5.9. Helikoptéra a vzkaz od Marka

Motiv helikoptéry souvisí s vysvobozením z noční můry a nemoci. Vzkaz od Marka a reakce Marianne poukazují na vytvoření pravého přátelství.

10.6. Význam příběhu *Marianne Dreams* (Catherine Storr)

Sny v příběhu *Marianne Dreams* jsou sice fantazií, ale jsou založeny na propojení fantazie se skutečností. Catherine Storr chápe, že fantazie může dětem pomoci vyrovnat se s množstvím problémů, které intenzivně prožívají, ale neumí jim ještě porozumět, ani je pojmenovat.

Tyto obtíže mohou být spojeny s navazováním intimních vztahů, s odchodem z domova nebo s vytvářením domova vlastního a se založením rodiny. Autorka zdůrazňuje důležitost přiznání si své vlastní chyby a snahy ji napravit.

Prostřednictvím tématu nemoci se autorce podařilo dokonale popsat extrémní krizi v životě dítěte. Touha po uzdravení pak představuje životodárnou moc fantazie. Otevřenost příběhu podporuje čtenářovu fantazii tím, že mu umožňuje doplnit zakončení podle vlastních představ.

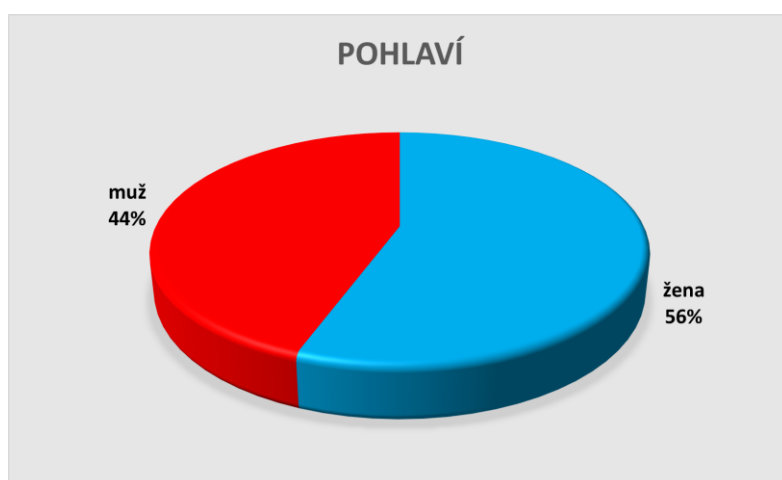
11. Dotazníkový výzkum – Předčítání rodičů dětem

Dotazníkový výzkum zaměřující se na předčítání rodičů dětem, probíhal od 12. června 2022 do 20. června 2022. Online dotazníku se aktivně zúčastnilo 88 respondentů. Celkem bylo osloveno 311 osob.

11.1. Jednotlivé otázky

Otázka č. 1: *Pohlaví*

Větší část respondentů tvořily ženy (56 %). Mužů se zúčastnilo celkem 44 %.

Otázka č. 2: Jsem rodičem dítěte ve věkové skupině:

Počet rodičů věkových skupin dětí byl velmi vyrovnaný. Nepatrně větší zastoupení měly věkové skupiny rodičů dětí od 7 do 8 let (26 %) a také rodiče dětí od 5 do 6 let (26 %). Mezi další věkovou skupinu řadíme rodiče dětí ve věku od 3 do 4 let, které tvořily skupinu 25 %. Nejméně početnou skupinou byly rodiče dětí od 9 do 10 let (23 %).

Otázka č. 3: Předčítáte příběhy svým dětem?

Cílem této otázky bylo zjistit, zda stále v dnešní době předčítají rodiče svým dětem. Přesně 84 % respondentů předčítá svým dětem a mezi 16 % řadíme rodiče, kteří příběhy nepředčítají.

Otázka č. 4: Pokud ano, jak často předčítáte?

Tato otázka plynule navazuje na otázku předchozí. Pokud respondent odpověděl v předchozí otázce „ano“, byl dále dotazován, jak často svému dítěti čte. Většina respondentů (47 %) odpověděla „každý den“. Dohromady 37 % rodičů zvolilo „několikrát do týdne“ a možnost „několikrát do měsíce“ zaškrtnulo 15 % respondentů. Nepatrná část (1 %) zvolila odpověď „jednou měsíčně“.

Otázka č. 5: Pokud ne, proč?

Pátá otázka byla určena respondentům, kteří ve třetí otázce zvolili odpověď „ne“. Cílem této otázky bylo zjistit, z jakých důvodů rodiče svým dětem nečtou. Celkem 36 % dotazovaných svým dětem nečte z důvodu *nedostatku času*. Mnohokrát bylo uváděno, že si již *čte dítě samo*. Tuto odpověď zvolilo 29 % respondentů. Dalším často vyskytovaným důvodem bylo, že *dítě samotné předčítání nebaví* (21 %) a 14 % rodičů *upřednostňuje audioknihy*.

Otázka č. 6: *Naslouchají vaše děti při předčítání bedlivě?*

Šestá otázka byla určena respondentům, kteří svým dětem předčítají. Cílem této otázky bylo zjistit, zda děti dokážou při předčítání udržet pozornost. Celkem 46 % respondentů si troufá tvrdit, že jejich děti naslouchají svým rodičům při předčítání příběhu opravdu bedlivě. Možnost „spíše ano“ zvolilo 37 % respondentů. Někteří rodiče (14 %) jsou toho názoru, že *záleží na náladě dítěte*. Nicméně pouze 3 % rodičů jsou toho názoru, že jejich dítě při předčítání bedlivě nenaslouchá.

Otázka č. 7: *Jakou formu knihy upřednostňujete?*

Sedmá otázka byla opět určena respondentům, kteří svým dětem předčítají. Cílem této otázky bylo odhalit, zda je papírová forma knih stále aktuální. Celkem 86 % respondentů upřednostňuje *papírovou formu knihy* a pouze 10 % dotazovaných zvolilo *elektronickou formu knihy*. Zbýlá 4 % rodičů si *vymýšlejí své vlastní pohádky*.

Otázka č. 8: Je podle vás fantazijní příběh důležitý pro utváření charakteru a výchovu?

Osmá otázka byla určena všem respondentům. Cílem této otázky bylo zjistit, zda jsou fantazijní příběhy pro rodiče důležité v ohledu utváření charakteru a výchovy dětí. Většina respondentů (51 %) zvolila odpověď „*velmi důležitý*“. Pro 30 % rodičů jsou fantazijní příběhy v tomto ohledu „*důležité*“ a odpověď „*méně důležitý*“ zaškrtnulo 9 % respondentů. Pouze 1 % rodičů zvolilo možnost „*není důležitý*“.

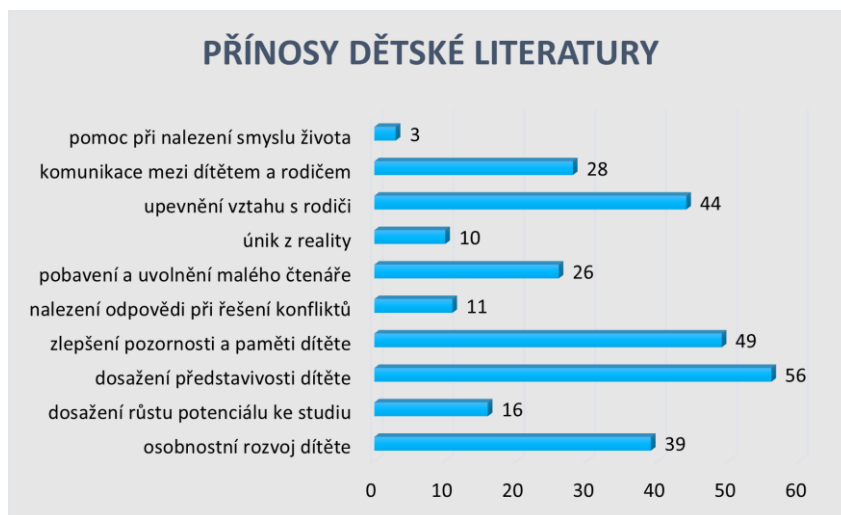
Otázka č. 9: Zhodnoťte prosím důležitost funkce dětské literatury

Tato otázka byla také určena všem respondentům, kteří byli ochotni tento dotazník vyplnit. Důvodem položení deváté otázky bylo zjistit, jak moc důležitou funkci má podle respondentů dětská literatura. Podle 59 % rodičů je funkce dětské literatury *velmi důležitá*. Možnost „*důležitá*“ zvolilo 32 % respondentů. Celkem 7 % rodičů si troufá tvrdit, že důležitost funkce dětské literatury je *méně důležitá* a zbylá 2 % dotazovaných zvolilo odpověď „*není důležitá*“.

Otázka č. 10: Které přínosy dětské literatury jsou podle vás nejdůležitější?

Závěrečná otázka byla určena všem respondentům. Cílem bylo poukázat na názory respondentů ohledně nejdůležitějších přínosů dětské literatury. Dotazující mohli vybrat maximálně pět odpovědí. Celkem 59 rodičů je toho názoru, že nejdůležitějším přínosem dětské literatury je *dosažení představivosti dítěte*. Dalších 49 respondentů tvrdí, že mezi nejdůležitější přínosy patří zejména *zlepšení pozornosti a paměti dítěte*. Odpověď „*upevnění vztahu s rodiči*“ zvolilo 44 rodičů. Pro 39 dotazovaných je důležitým přínosem *osobnostní rozvoj dítěte*. Podobný počet hlasů získala odpověď „*komunikace mezi dítětem a rodičem*“ (28) a „*pobavení a uvolnění malého čtenáře*“ (26). Celkem 16 respondentů odpovědělo „*dosažení růstu potenciálu ke studiu*“. Podle některých rodičů (11) tkví přínos dětské literatury v *nalezení odpovědi při řešení konfliktů* v reálném životě. Podobný počet respondentů (10) zvolil odpověď „*únik z reality*“. Zbylí 3 rodiče zaškrtnuli odpověď „*pomoc při nalezení smyslu života*“.

11.2. Výsledky výzkumu

Pomocí dotazníkového šetření se mi podařilo objasnit rozšířenost předčítání rodičů dětem v dnešní společnosti. K mému překvapení je předčítání dětem stále velmi aktuální, neboť 84 % rodičů zodpovědělo, že svému dítěti předčítá, z toho 47 % rodičů *každý den*.

Z názoru webu *Psychoterapie Anděl* (2020) vyplývá, že pozornost nebo usínání dítěte při předčítání závisí na zabarvení hlasu rodiče. Tento aspekt může hrát v pozdějším věku dítěte důležitou roli, a to při zvýšení jeho vlastního zájmu o četbu. Z tohoto důvodu jsem se respondentů zeptala, zda jejich děti naslouchají při předčítání bedlivě. Celkem 46 % rodičů zvolilo možnost „ano“ a dalších 37 % „spíše ano“. Zbylí respondenti jsou toho názoru, že *záleží na náladě dítěte* nebo vybrali odpověď „spíše ne“. Podle dotazovaných rodičů je utváření charakteru a výchova dětí prostřednictvím knihy *velmi důležitá*. Respondenti stále předčítají svým dětem z klasické *papírové knihy*, kterou zatím nenahradili *formou elektronickou*. Stejně tak jsem svým respondentům položila otázku, jaké přínosy dětské literatury jsou podle nich nejdůležitější. Odpovědi byly opravdu rozmanité, ale největší množství dotazovaných rodičů si troufá říct, že nejdůležitějším přínosem dětské literatury je *rozvíjení představivosti dítěte*.

Závěr

Bakalářská práce *Čtení jako psychoterapie a úloha imaginace v dílech Catherine Storr* se zabývá definicí pohádky, pojmy spojenými s problematikou fantazie, terapeutickou úlohou dětské literatury, biblioterapií, osobností Catherine Storr, a střetáváním reality a snění v díle *Marianne Dreams*. Hlavní náplní práce je analýza díla *Marianne Dreams*. Součástí výzkumu je dotazník, zaměřující se na předčítání rodičů dětem.

V teoretické části jsou popsány základní pojmy, související s fantazií a historií fantazijních příběhů. Nicméně hlavní pozornost je soustředěna na propojení literární teorie a psychologické analýzy, která se zaměřuje na význam dětské fantasy literatury. Využity jsou i odborné studie, zabývající se dětskou literaturou (Bettelheim).

Příběh *Marianne Dreams* je založen na propojení skutečnosti s fantazií. Autorka chce poukázat na reálnou stránku života, který je plný problémů. V centru pozornosti je téma extrémní krize, která je spojena s vážnou nemocí obou dětských postav. Toto téma je podpořeno motivem jednookých kamenů, představujících nehybnost, hrozbu a smrt. Nemoc je překážkou poznávání života i rozvíjení mezilidských vztahů. Zároveň může odrážet i strach ze skutečného života a ze ztráty přátelství či lásky.

Nemoc dále znamená neschopnost pohybu a pohyb znamená život, proto právě motiv jízdniho kola hraje v příběhu velmi důležitou roli. Tento motiv, představující záchranu, do příběhu vstupuje prostřednictvím tvůrčí fantazie: Marianne ho nejdříve musí nakreslit, podobně, jako i další obrazy svého a Markova snového světa.

Na základě analýzy vybraného příběhu jsem dospěla k názoru, že fantazie hrdinky plní úlohu, která je rovnocenná úloze lékaře. Fantazie představuje lékaře vnitřního, skrytou sílu a pozitivní energii, bez které by uzdravení nebylo možné.

Na základě zájmu Catherine Storr o terapii prostřednictvím literární tvorby a četby jsem se dále rozhodla vytvořit dotazník, zaměřený na vztah současných rodičů a jejich dětí k literárním textům. Výsledky dotazníku potvrzují, že otázka spojení literatury a psychologie je stále aktuální: největší množství dotazovaných uvádí, že nejdůležitějším přínosem dětské literatury je právě rozvíjení dětské představivosti a fantazie.

Bibliografie

Primární zdroje

STORR, Catherine, 2000. *Marianne Dreams*. Londýn: Faber Children's Classics. ISBN 0-571-20212-8.

STORR, Catherine, 2000. *The Mirror Image Ghost*. Londýn: Faber Children's Classics. ISBN 0-571-20217-9.

Sekundární zdroje

ANDERSEN, Hans Christian, 1944. *Sněhová královna: Pohádka o sedmi povídkách*. Vydání I. Brno: Moravské nakladatelství B. Pištělák, Tiskové podniky Globus. Publikace Moravského nakladatelství B. Pištělák, Brno.

BETTELHEIM, Bruno, 2000. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Přeložil Lucie LUCKÁ. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-290-1.

BROWN, Margaret Wise, 2016. *The Dead Bird*. HarperCollins. ISBN 0060289317.

BURNS, M.S., GRIFFIN, P., SNOW, C.E., 1999. *Starting Out Right: A guide to Promoting Children's Reading Success*. Washington: The National Academies Press. ISBN 978-0-309-06410-1.

BUTLER, I., L. SCANLAN, M. ROBINSON, G. DOUGLAS a M. MURCH, 2003. *Divorcing Children: Children's Experience of Their Parents' Divorce*. Jessica Kingsley Publishers. ISBN 1843101033.

COLES, Robert, 1989. *The Call Of Stories: Teaching and the Moral Imagination*. Houghton Mifflin Harcourt. ISBN 0395528151.

ČECH, Svatopluk. *Nový epochální výlet pana Broučka tentokrát do XV. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál (vydavatelství), 2006. ISBN 80-7367-095-X.

DOWD, F. S., 1992. *Evaluating children's books portraying Native American and Asian cultures*. Childhood Education.

FRANZ, Marie-Louise von, 1998. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Praha: Portál. Spektrum (Portál). ISBN 80-7178-260-2.

GRIMM, Wilhelm a Jacob GRIMM, 2018. *Pohádky bratří Grimmů*. Naše vojsko. ISBN 978-80-206-1731-6.

- HAVEL, Ivan M., Jozef KELEMEN, Stanislav KOMÁREK, et al., 2011. *Hlavou zed' 2011: Úvahy nad civilizací a její budoucností*. Praha: dybbuk. ISBN 978-80-7438-055-6.
- HAVIGEROVÁ, Jana Marie a Blanka KŘOVÁČKOVÁ, 2011. *Co bychom měli vědět o nadání*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-092-4.
- HELD, Jacqueline, 1985. *V říši obrazotvornosti: (děti a fantastická literatura)*. Praha: Albatros.
- HORÁK, Jiří. *Česká pohádka v lidové a sběratelské tradici*. In ČERVENKA, Jan. O pohádkách. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960.
- CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1982.
- KENNEDY, Alan, 1984. *The Psychology of Reading*. the University of Michigan: Methuen. ISBN 0416382207.
- KUDĚLKA, Viktor, 1983. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros. ISBN 13-250-KMČ-83.
- LEWIS, C. S. *Letopisy Narnie*. 3. vyd. Ilustroval Pauline BAYNES, přeložil Veronika VOLHEJNOVÁ. Praha: Fragment, 2012. ISBN 978-80-253-1614-6.
- POPP, Marcia S., 2005. *Teaching Language and Literature in Elementary Classrooms: A Resource Book for Professional Development*. 2. dopl. vyd. Routledge. ISBN 1-4106-1388-7.
- PROPP, Vladimír Jakovlevič, 2008. *Morfologie pohádky a jiné studie*. H & H. ISBN 987-80-7319-085-9.
- ŘÍŠA, Vlado. *Časovír*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. 460 s. ISBN 9788020417749.
- SAXBY, Maurice, 1997. *Books in the Life of a Child: Bridges to Literature & Learning*. Red Globe Press. ISBN 978-0732945206.
- SENDAK, Maurice, 1984. *Where the Wild Things Are*. HarperCollins. ISBN 0064431789.
- SHAKESPEARE, William, 2007. *Bouře*. ISBN 978-80-7108-288-0.
- SHAKESPEARE, William. *Sen noci svatojánské*. 5.dopl.vyd. ISBN 978-80-7108-341-2.
- SIPE, L., 2007. *Storytime: Young Children's Literary Understanding in the Classroom*. Teachers College Press. ISBN 0807748285.
- STUVE-BODEEN, Stephanie, 1998. *We'll Paint the Octopus Red*. Woodbine House. ISBN 1890627062.
- ŠMAHELOVÁ, Hana, 1989. *Návraty a proměny: Lit. adaptace lid. Pohádek*. Praha: Albatros.

- TOLKIEN, J.R.R., 1992. *Pohádky*. Winston Smith. Praha. ISBN 80-85643-05-7.
- TOMAN, Jaroslav, 2000. *Současná česká literatura pro děti a mládež: (tvorba devadesátých let 20. století)*. Brno: CERM. ITEM. ISBN 80-7204-170-3.
- TWAIN, Mark, 2021. *Dobrodružství Huckleberryho Finna*. Přeložil František GEL. Praha: Dobrovský. 1400. ISBN 978-80-277-0314-2.
- TWAIN, Mark; GEL, František. *Yankee z Connecticutu na dvoře krále Artuše*. Praha: Mladá fronta, 1961.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.
- VIORST, Judith, 1987. *The Tenth Good Thing About Barney*. Atheneum Books for Young Readers. ISBN 0689712030.
- VJÁSADÉVA, Šrí Kršna Dvaip a DHARMA, Krišna, 2002. *Mahábhárata*. The Bhaktivedanta Book Trust. ISBN 91-7149-456-1.
- WELLS, Herbert George. *Stroj času*. Vyd. 2. Překlad Jana Mertinová. Praha: LIKA Klub, 1992. ISBN 80-900-0151-3.

Internetové zdroje

- Bibliotherapy, 2007. In: *Good Therapy* [online]. 2016 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.goodtherapy.org/learn-about-therapy/types/bibliotherapy>
- Bibliotherapy. In: *American Library Association*, [online]. 2012 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.ala.org/tools/atoz/bibliotherapy>
- BORNER, Jan, 2012. Filmové “možnosti” cestování časem [online]. Brno [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/oryaj/Bakalarska_prace_janborner.pdf. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně.
- CRAIG, Amanda, 2016. Children’s Books Make Good Companions in a Crisis. In: *Amanda Craig* [online]. 2021 [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: <https://www.amandacraig.com/journalism/childrens-books-make-good-companions-in-a-crisis/>
- Děti méně čtou, ovlivní to nějak jejich zdravý vývoj?, 2020. In: *PSYCHOTERAPIE ANDĚL: psychologické centrum* [online]. Praha [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.psychoterapie-andel.cz/deti-mene-ctou-ovlivni-to-nejak-jejich-zdravy-vyvoj/>
- DONIGER, Wendy. Mahabharata. In: *Britannica* [online]. 2020 [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Mahabharata>

ECCLESHARE, Julia. Books: Catherine Storr: Author who wrote children's books now deemed classics. In: *Guardian* [online]. 2001 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/news/2001/jan/11/guardianobituaries.books>

ECCLESHARE, Julia. What are the best books about time travel?. In: *Guardian* [online]. 2016 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/childrens-books-site/2016/feb/15/what-are-the-best-books-about-time-travel>

FLANAGAN, Victoria, 2014. Technology and Identity in Young Adults Fiction [online]. [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: doi:9781137362063

FLOOD, Alison. Time travel in fiction: why authors return to it time and time again. In: *The Guardian* [online]. 2011 [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/science/2011/sep/23/time-travel-in-fiction>

HARPER, D. Etymology of fantasy. Online Etymology Dictionary [online]. [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/word/fantasy>

HAUERLANDOVÁ, Miluše, 2012. Pohádka v britské literární tradici [online]. Olomouc [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://adoc.pub/pohadka-v-britske-literarni-tradici.html>. Diplomová. Univerzita Palackého v Olomouci.

History, 2014. In: *The International Federation for Biblio/Poetry Therapy* [online]. [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://ifbpt.org/about-ifbpt/history/>

HURLEY, Robert, Leslie J. FRANCIS, James O'HIGGINS-NORMAN a Daniel SCOTT, DE SOUZA, Marian, ed., 2009. Liberation Through Story: Children's Literature and the Spirit of the Child [online]. 3.dopl.vyd. [cit. 2022-05-20]. Dostupné z: doi:10.1007/978-1-4020-9018-9_66

KRUPKA, Jaroslav. Vědec přišel na to, jak cestovat časem. Výzkum jeho slova potvrdil. In: *Moravskoslezský deník.cz* [online]. 2021 [cit. 2022-06-04]. Dostupné z: <https://moravskoslezsky.denik.cz/veda-a-technika/fyzik-matematika-cestovani-casem.html>

LOWE, Danielle F. Helping children cope through literature. In: *Gale Academic Onefile* [online]. Forum on Public Policy, 2009 [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA216682633&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=1556763X&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7E3cdf80bb>

MEI-YU, Lu. Children's Literature in a Time of National Tragedy. In: *ERIC Digest* [online]. 2001 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.ericdigests.org/2002-2/time.htm>

PRATER, M. A., M. L. DYCHES, M. R. JOHNSTUN a T. TINA, 2006. Using Children's Books as Bibliotherapy for At-Risk Students: A Guide for Teachers. *Preventing School Failure Volume 50* [online]. 2006, 5-13 [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: https://www.academia.edu/15364672/Using_Childrens_Books_as_Bibliotherapy_for_At_Risk_Students_A_Guide_for_Teachers

ROBERTS, Sherron Killingsworth a Patricia A. CRAWFORD, 2008. Real Life Calls for Real Books: Literature to Help Children Cope with Family Stressors. *Beyond the Journal: Young Children on the Web* [online]. 1-8 [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Sherron-Roberts/publication/242467649_Real_Life_Calls_for_Real_Books_Literature_to_Help_Children_Cope_with_Family_Stressors/links/004635298c2919b197000000/Real-Life-Calls-for-Real-Books-Literature-to-Help-Children-Cope-with-Family-Stressors.pdf

SCHWIEBERT, Pat. "How to help your children.": We Were Gonna Have A Baby, But We Had An Angel Instead. *Grief Watch* [online]. 2003 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: http://www.griefwatch.com/info/how_to_help_your_children.htm

Stress: Coping With Life's Stressors. In: *My Cleveland Clinic* [online]. 2020 [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://my.clevelandclinic.org/health/articles/6392-stress-coping-with-lifes-stressors>

The Mental Health Benefits of Reading. In: *Group Medical Services* [online]. Regina, 2020 [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.gms.ca/living-well/the-mental-health-benefits-of-reading>

The Story of Urashima Taro who Rescues a Small Turtle. In: *My Learning* [online]. [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: <https://www.mylearning.org/stories/japanese-stencil-design/533?#:~:text=It%20tells%20the%20story%20of,he%20spends%20a%20few%20days.>

Therapy types: Bibliotherapy. In: *Psychology Today* [online]. [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/us/therapy-types/bibliotherapy>

THWAITE, Ann. Catherine Storr. In: *Internet Archive: Wayback machine* [online]. 2001 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20080421180106/http://www.independent.co.uk/news/obituaries/catherine-storr-728879.html>

William Lyon Phelps Quotes. In: *Brainy Quote* [online]. [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: https://www.brainyquote.com/quotes/william_lyon_phelps_122368

ZONYGA, David. *Proč jsme pořád nepochopili dobro a zlo?* [online]. 2014 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <http://pohadkynovyvek.cz/clanek-proc-jsme-porad-nepochopili-dobro-a-zlo-protaze/>